

VAASAN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Nykysuomen ja kääntämisen laitos

Lotta Rantala

Paikannimien käännösvastineet sekä suomen- että ruotsinkielisessä
National Geographic -lehdessä

Nykysuomen (modern finska) pro gradu –tutkielma

Vaasa 2008

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Tavoite	5
1.2 Aineisto	6
1.3 Menetelmä	7
2 NATIONAL GEOGRAPHIC –LEHTI	8
2.1 National Geographic -lehden historiaa	8
2.2 Kansainväliset versiot	9
3 KÄÄNTÄMISESSÄ KÄYTETTÄVÄT KÄSITTEET	10
3.1 Käännösteoriasta	10
3.2 Käännösvastine	12
3.3 Erilaiset käännösratkaisut	13
3.3.1 Suorat menetelmät	13
3.3.2 Epäsuorat menetelmät	14
3.3.3 Lisäykset	15
3.3.4 Poisjätöt	15
3.4 Paikannimien kääntämisestä	16
3.4.1 Paikannimien käännösmalleja	17
3.4.2 Paikannimien kääntäminen käytännössä	18
3.4.3 Rakennusten nimien tuominen kohdekieleen	21
3.5 Pragmaattinen näkökulma kääntämiseen	22
3.6 Populaaritekstin kääntäminen	24
3.7 Kääntäjä	24
4 TYYLI JA MEDIA	26
4.1 Tyylin vaikutuskeinot	27
4.2 Tyyli ja tilannekohtaisuus	27

4.3 Lehtityyli	28
4.4 Tieteellinen ja populaaritieteellinen tyyli	29
4.5 Populaaritiede mediassa	30
4.6 Kansainvälinen media	31
4.7 Tutkusta käänöslehdistä	33
5 PAIKANNIMIEN KÄÄNNÖSVASTINEIDEN ANALYYSI	35
5.1 Tutkimusaineiston keräily	35
5.2 Tutkimusaineiston purku ja ryhmittely	35
5.3 Käännösratkaisut	36
5.3.1 Poisjätöt	37
5.3.2 Yksinkertaistaminen	43
5.3.3 Suorat käännökset	46
5.3.4 Lisäykset	47
5.3.5 Osittainen käännös	49
5.3.6 Korvaus	50
5.4 Yhteenveto käännösratkaisuista	52
5.5 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen National Geographic -lehdessä	53
6 PAIKANNIMIEN SIIRTÄMINEN ERIKIELESTÄ TEKSTISTÄ TOISEEN	55
6.1 Sitaattilaina	55
6.2 Äännemuutokset	56
6.3 Semanttinen käännös	56
6.4 Historiallisesti eri nimet	56
6.5 Kombinaatiomalli	57
6.6 Lyhennys	57
6.7 Yhteenveto siirrosmalleista	57
7 PÄÄTELMÄT	59
LÄHTEET	62

VAASAN YLIOPISTO**Humanistinen tiedekunta**

Laitos:	Nykysuomen ja kääntämisen laitos
Tekijä:	Lotta Rantala
Pro gradu –tutkielma:	Paikannimien käännösvastineet sekä suomen- että ruotsinkielisessä National Geographic -lehdessä
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Nykysuomi (Modern finska)
Valmistusvuosi:	2008
Työn ohjaaja:	Birgitta Romppanen

TIIVISTELMÄ:

I min pro gradu-avhandling har jag undersökt hur ortnamn och namn på platser har översatts från engelska till både finska och svenska i tidningen National Geographic. Genom att granska två målspråk har jag försökt se vilken verkan olika översättningslösningar får. Mitt mål för avhandlingen har varit att undersöka om de översatta tidningarna ger läsaren samma upplevelse som den ursprungliga engelskspråkiga tidningen. Eftersom National Geographic är en tidning som i stor utsträckning behandlar geografi, har jag velat se om man håller fast vid geografisk fakta och beskriver platserna i artiklarna med samma noggrannhet som i den ursprungliga upplagan. Ytterligare granskar jag på ett mera generellt plan om det är möjligt att klassificera översättning av ortnamn.

Undersökningsmaterialet bestod av tre engelskspråkiga artiklar och deras respektive översättningar till finska och svenska. Ur artiklarna har jag systematiskt plockat ut ortnamn och andra namn som berättar om en plats. Jag har fokuserat min undersökning på att granska de fall där översättningarna tydligt avviker från den ursprungliga texten. Jag har även noterat att vissa textsektioner från den ursprungliga engelska versionen inte är med i översättningarna. Jag har reflekterat vad dylika utelämnningar kan bero på och vilken effekt det ger.

Resultatet visar att där avvikelse skett, har det i de flesta fall varit fråga om utelämnning och förenkling av namn. Tillägg till texten är mycket ovanligt, eftersom National Geographic färdigt beskriver orter väldigt noggrant. Enligt denna undersökning får läsarna således inte möjlighet till exakt samma geografiska läsupplevelser i de översatta artiklarna. Det visade sig även möjligt att klassificera översättning av ortnamn om man tar i beaktande materialet och även vissa modifikationer är nödvändiga.

AVAINSANAT: lehtitekstien kääntäminen, paikannimet, käännösvastineet, vieraannuttaminen, kotouttaminen

1 JOHDANTO

Ihmiset ovat kiinnostuneita ymmärtämään ja oivaltamaan uusia asioita. Uutta tietoa voi saada lukemalla. Ihmiset lukevat eri tilanteissa. Kun haluamme rentoutua ja ehkä hetkeksi unohtaa nykyhetken, niin voimme lukea kaunokirjallisuutta. Tekstin avulla voimme myös matkustaa ja tutustua paikkoihin, jotka sijaitsevat kaukana meistä. Voimme tekstin avulla myös ehkä muistella tehtyjä matkoja.

Lukemamme tekstit voivat olla käännöksiä. Tämä tarkoittaa sitä, että alkuperäiskirjoittajan tiedot, ideat ja mietteet ovat käyneet läpi käännösprosessin. Tässä käännösprosessissa on toiminut henkilö, joka on tehnyt oman tulkintansa tekstistä, ja sitten luonut tekstistä version toiselle kielelle. Kääntäjä on useaan otteeseen joutunut pohtimaan erilaisia ratkaisuja, miten hän parhaiten välittäisi lähdekielen tarkoitusta kohdekielille. Sen lisäksi kohdekielen teksti pitää olla sujuvaa, ja ihanteellinen käännös on sellainen, että sitä lukiessa ei saisi huomata että kyseessä on käännösteksti. Tässä tutkielmassa tutkin miten *National Geographic* –lehden tekstejä on käännetty.

1.1 Tavoite

Tutkin miten paikannimiä on käännetty *National Geographic* –lehdessä (NG). Tavoitteena on luokitella erilaiset käännösratkaisut. NG ilmestyy englanninkielisenä, ja tutkimani käännösversiot ovat käännetty suomeksi ja ruotsiksi. Tutkin siis, miten samaa asiaa käännetään sekä suomen että ruotsin kielelle. Näin oletan, että voi nähdä miten samaa asiaa voi tulkita eri tavalla tai vaihtoehtoisesti samalla tavalla. Olettamukseni on, että kääntäjä ensisijaisesti haluaa tuottaa sujuvaa ja helppolukuista tekstiä. Mutta kääntäjän haaste on tässä tapauksessa kuitenkin välittää lähdetekstin kulttuuriset ja tieteelliset tiedot yksityiskohtaisesti, koska kyseessä olevan lehden yksi tärkeä tarkoitus on kertoa maailman ilmiöistä, esimerkiksi luonnontieteeseen ja kulttuuriin liittyvistä asioista. Luettuaan artikkelin, lukijan olisi pitänyt oppia jotain uutta. *National Geographicin* tekstit ovat usein kirjoitettu minämuodossa, mikä antaa

niille kaunokirjallisen vivahteen. Huomioiko kääntäjä liian paljon tätä kertojatyylä, ja unohtaa pysyä tarkkana välittäessä faktatietoja? Vai ottako hän pois ylimääräiset kertojan epätieteelliset havainnot, ja keskittyy faktaan? Minkä kielen versiota kannattaa lukea, jos osaa sekä englantia, suomea että ruotsia? Mikä ero on lukea kyseessä olevaa lehteä äidinkielellään tai englannin kielellä? Tutkimuksen päätavoite on nähdä, miten tekstin avulla sijoitetaan lukija maantieteellisesti. Saavatko lukijat saman ”tutkimusmatka-elämyksen” luki hän sitten lehteä englanniksi, ruotsiksi vai suomeksi? Saavatko lukijat siis tasavertaisesti maantieteellistä informaatiota.

Tutkimuksen toisena tavoitteena on myös yrittää yksityiskohtaisesti nähdä, miten vieraskieliset paikannimet toimivat suomen kielessä. Tästä teen myös luokittelujaon. Maailmassa on totta kai paljon paikannimiä, mutta esiintyykö niiden kääntämisessä kuitenkin systemaattisuutta? Tähän kysymykseen yritän myös löytää vastauksen.

1.2 Aineisto

National Geographic käsittelee hyvin erikaltaisia aiheita, lähtökohtana on kuitenkin maailman eri alueet, luonto, ja ihmiset (biologiasta kulttuuriin). Aineistonani on alkuperäinen englanninkielinen versio ja siitä suomen ja ruotsin käännösversiot. Käännösversiot ovat alkaneet ilmestyä 2000-luvulla, ja niiden sisältöä on muokattu suhteessa alkuperäiseen. Käännösversiot ovat vähän suppeampia, ja kaikkia artikkeleita ei ole käännetty. Keskityn kuitenkin kolmeen artikkeliin, joista on olemassa suomen- ja ruotsinkieliset versiot. Ensimmäisen artikkelin nimi on *The Next Big One*, ja kertoo maanjäristyksistä Pohjois-Amerikassa ja Aasiassa. Artikkelin koostuu 28 sivusta. Artikkelin on ilmestynyt huhtikuun numerossa vuonna 2006. Suomeksi artikkelin nimi on *Maapallo järisee*, ja ruotsiksi *Nästa jordskalv*. Molemmat käännösartikkelit ovat ilmestyneet neljännessä numerossa vuonna 2006, ja koostuvat 25 sivusta. Toisen artikkelin nimi on *The Manchurian Mandate*, ja kertoo Kiinassa tapahtuvista muutoksista, erityisesti työmarkkinoilla ja teollisuudessa. Artikkelin koostuu 31 sivusta, ja on ilmestynyt syyskuun numerossa vuonna 2006. Suomeksi artikkelin nimi on *Mantshurian ja kapitalismin karhunpaine*, ja ruotsiksi

Manchuriets livtag med kapitalismen. Käännösartikkelit ovat ilmestyneet 10. numerossa vuonna 2006, ja koostuvat molemmat 28 sivusta. Kolmannen artikkelin nimi on *Dubai: Sudden city*, ja on ilmestynyt tammikuussa 2007. Artikkelin nimi kertoo miten Dubai on kehittynyt kalastajakylästä moderniksi kaupungiksi, ja koostuu 19 sivusta. Suomeksi artikkelin nimi on *Sheikin unelma* ja ruotsiksi *Shejkens vision*, ja ne ovat ilmestyneet numerossa 3 vuonna 2007. Molemmat käännökset koostuvat 19 sivusta. Yhteensä tutkimusaineisto koostuu siis 222 sivusta, joskin osa niistä koostuu vain kuvista. Tutkimalla sekä suomenkielisen että ruotsinkielisen version, voi saada selville kääntäjien erilaiset ratkaisut, ja johtuvatko nämä ratkaisut esimerkiksi kielestä vai kulttuurista. Tutkimusaineisto sijoittuu populaaritieteelliselle alueelle, mutta siinä on ajoittain vivahteita kaunokirjallisesta tyylistäkin.

1.3 Menetelmä

Valitsen artikkeleita vuosilta 2006 ja 2007. Niistä analysoin kolme artikkelia. Ensin kerään englanninkielisestä versiosta kaikki paikannimet. Jos sama paikannimi esiintyy useamman kerran, niin pääsääntöisesti en tee merkintöjä useimmista kerroista. Sen jälkeen luen läpi käännösversiot, ja kerään sieltä käännösvastineet. Teen tässä vaiheessa myös huomion niistä tekstikohdista jotka eivät ole otettu mukaan käännösversioihin. Tutkin siis yksittäisiä sanoja ja sanayhdistelmiä jotka viittaavat joihinkin paikkaan. Paikka voi tässä tutkimuksessa olla esimerkiksi kaupunki, maa, rakennus, järvi, oppilaitos, urheilupaikka, jne. Tutkin myös miten kuvaillaan paikkoja, ja miten tämä ilmenee eri kielillä.

2 NATIONAL GEOGRAPHIC –LEHTI

National Geographic –lehti ilmestyy Yhdysvalloissa. Lehden toimitus sijaitsee Washingtonissa. Lehteä julkaisee National Geographic Society, joka tukee tutkimusmatkailijoita ja muita tiedeprojekteja. Lehti panostaa syventäviin artikkeleihin, ja valokuvat ovat tärkeä osa lehteä. Lehti käsittelee maantiedettä, mutta myös muut tieteenalat ovat näkyvä osa lehteä; esimerkiksi ihmistä koskevat tieteet, kuten historia, kulttuuri ja biologia. (National Geographic Society 2006.)

2.1 National Geographic -lehden historiaa

National Geographic Society sai alkunsa vuonna 1888 Washingtonin kaupungissa. Siellä noin 30 miestä kokoontui keskustelemaan miten maantieteellistä tietoutta voisi laajemmin levittää. Siitä sai alkuunsa maailman suurin voitto-tavoittelematon tieteellinen ja opettavainen instituutio. Ryhmään kuului maantieteilijöitä, tutkimusmatkailijoita, opettajia, lakimiehiä, kartografeja, sotilasmiehiä sekä rahoittajia. Nämä henkilöt olivat kaikki matkustelleet paljon ja olivat kiinnostuneita oppimaan uusia asioita. Tähän aikaan Pohjois-Amerikassa vielä tutkittiin uusia asioita, kuten luontoa, kasvistoa ja alkuperäiskansojen kulttuuria. Monet instituution perustajista olivat mukana tässä tutkimustyössä. (National Geographic Society 2006.)

National Geographic sai siis alkunsa näinä suurien tutkimuslöydösten ja uusien keksintöjen aikana. Amerikan mantereella tapahtui paljon muutoksia; teollistuminen ja suuret siirtolaismäärät vaikuttivat amerikkalaisen yhteiskunnan muovautumiseen. Nämä uuden yhteiskunnan asukkaat olivat paljon aikaansaavia, kunnianhimoisia ja innostuneita oppimaan ja tietämään asioita ympäröivästä maailmasta. Oli siis aiheellista, että informaatiota pitäisi jollain lailla tuoda esille suurelle yleisölle. (National Geographic Society 2006.)

National Geographic Society –instituution perustamispäivä on 27. tammikuuta 1888. Instituution ensimmäinen puheenjohtaja oli Gardiner Greene Hubbard, joka oli sekä lakimies että rahoittaja. Hän avusti myös kuurojen lasten koulun perustamisessa. Hubbard ei ollut itse tiedemies tai maantieteilijä, mikä sinänsä on myös seuran perusajatus: jäseneksi liittyäkseen ei tarvitse itse olla tieteentekijä. Jäsenenä on mahdollisuus edesauttaa uuden tiedon leviämistä. (National Geographic Society 2006.)

Ensimmäinen National Geographic –lehti ilmestyi yhdeksän kuukautta seuran perustamispäivän jälkeen. Ensimmäinen numero oli pieni vihkonen, jossa ei ollut tämän päivän kaltaista värikästä kuvallisuutta. Lehden alussa oli kuitenkin lauselmä seuran aikomuksista ja missiosta. Vapaasti käännettynä se kuulostaa seuraavanlaiselta:

National Geographic Society on perustettu lisäämään ja levittämään maantieteellistä tietoutta, ja lehden perustaminen on yksi keino saavuttaa tätä päämäärää. Lehti on tarkoitettu kaikille henkilöille jotka ovat kiinnostuneita maantieteestä, ja toivottavasti siitä tulee kanava jonka kautta voidaan kommunikoida toistemme kanssa, edesauttaa maantieteellistä tutkimusta ja olla hyväksytty media, jossa voidaan julkaista uusia tuloksia. (National Geographic Society 2006.)

Nyt on siis jo reilu vuosisata seuran perustamispäivästä. Nykyään National Geographic Society keskittyy edistämään maantieteellistä tietoisuutta amerikkalaisten lasten ja nuorten parissa. Toinen painopiste on tiedottaminen maapallon luonnonvarojen suojelemisesta. (National Geographic Society 2006.)

2.2 Kansainväliset versiot

Tänään National geographic –lehteä julkaistaan 25:llä eri kielellä. Ensimmäinen suomenkielinen versio julkaistiin tammikuussa 2001 ja ensimmäinen ruotsinkielinen versio syyskuussa 2000. Suomessa ja Ruotsissa lehti ilmestyy 14 kertaa vuodessa. (National Geographic Sverige 2008, National Geographic Suomi 2008.) Lehteä julkaisee Pohjoismaissa Bonner Publications.

3 KÄÄNTÄMISESSÄ KÄYTETTÄVÄT KÄSITTEET

Tekstilajeja on monenlaisia. Kääntäjän on tiedettävä, mikä tekstin tärkein tarkoitus on, jolloin hän voi tietää mitkä ratkaisut ovat sopivia tietyn tekstin kohdalla. Käännettäessä käyttöohjeita tekstin pitää ensisijaisesti opastaa tekstin lukijaa käyttämään jotain tiettyä laitetta. Sellaisen tekstin pitää olla helppolukuista ja selkeää; väärinymmärryksiä ei saa syntyä. Termien tulee olla oikeat. Kaunokirjallisessa tekstissä taas voi olla mukana tunteita ja erilaisia vivahteita, joita kääntäjän on välitettävä eteenpäin toiselle kielelle. Tähän välimaastoon voi sijoittaa erilaiset populaaritieteelliset tekstit. Niissä esitellään faktaa, mutta sitä kuvaillaan joskus myös kaunokirjallisuustyyppisesti, esimerkiksi ihmisiä ja luontoa kuvaillaan tunteisiin viittaavin sanoin. (Rune Ingo 1991.)

3.1 Käännösteoriasta

J. C. Catford (1974: 20), joka käsittelee käännösteoriaa lähinnä tekstilingvistiikan näkökulmasta, määrittelee kääntämistä tapahtumaksi, jossa korvataan yhden kielen tekstimateriaalia toisen kielen vastaavalla tekstimateriaalilla. Kun kieltä käännetään, on kuitenkin huomioitava, että lähtökielen ja kodekielen ympäristöissä voi olla eroja, jotka asettavat vaatimuksia käännökselle (katso luku 3.5) (Ingo 2007: 30). Käännösprosessi on kiinnostanut tutkijoita, ja he ovat yrittäneet ymmärtää ja kuvailla, mitä käännösprosessissa tapahtuu. Tässä tutkimuksessa keskitytään sellaisiin piirteisiin, jotka ovat ajankohtaisia populaaritieteellistä tekstiä kääntäessä.

Katharina Reiss ja Hans J. Vermeer (1986: 8) jaottelevat käännösteoriaa seuraavanlaisesti: ”Käännösteoria voi olla yleinen, so. riippumaton kulttuuri- ja kielipareista tai erityinen, so. kulttuuri- ja kieliparisidonnainen.” Kulttuuriin liittyvässä kääntämisessä Reiss ja Vermeer (1986: 36) toteavat: ”kulttuuri ja siihen kuuluva kieli muuttuvat pakosta; samoin muuttuvat kaikki niihin sisältyvät arvot.” Ammattitaitoisen kääntäjän

saavutuksista huomautetaan: ”Se mitä saavutetaan, ei ole vähemmän, vaan toisenlaatuista.”

Kun on kyse käännösteoriasta, niin Eugene A. Nida (2001: 114) on sitä mieltä, että teorioiden avulla yritetään jälkeenpäin selittää asioita, joita on jo käännöksen tekohetkellä oivallettu. Käännösten tarkastelu on tärkeää ja antoisaa, koska silloin huomaa, mitkä ratkaisut ovat onnistuneita ja mitkä vähemmän onnistuneita.

Nida (2001: 3, 67) painottaa, että kääntäjän tehtävä on kääntää tekstiä eikä kieltä. Siis tekstin edustava sisältö on tärkein asia, ja kääntäjän on pystyttävä irtautumaan alkuperäistekstin kieliopista, sanavalinnoista ja struktuurista. Käännöstiedettä käsittelevät kirjat antavat joskus sen kuvan, että kääntäminen on sitä, miten erilaisia kieliopillisia asioita käännetään kielestä kieleen. Mutta tämä näkökulma jää liian kielitieteelliseksi, ja siinä itse sisällön välittäminen jää taka-alalle. Tekstilingvistiikkaa edustava Catford (1974: 35) painottaa myös merkityksen keskeistä asemaa. Hän näkee merkityksen kielen ominaisuutena. Merkitys ilmenee kielikohtaisesti esimerkiksi fonologiassa, kieliopissa ja sanastossa.

Kääntäminen on luova prosessi, ja kääntäjä itse voi yllättyä ratkaisuksista, jotka hänen aivonsa tuottavat. Kääntämistä voi verrata sellaisiin luoviin ominaisuuksiin kuin musikaalisuuteen, taitoon maalata taideteoksia tai kirjoittaa kirjoja. Kääntämistä voi kylläkin oppia opiskelemalla ja siitä voi olla paljon hyötyä, mutta jotain perusominaisuuksia olisi hyvä olla, jotta todella voisi tuottaa hyviä käännöksiä. (Nida 2001: 4–5.)

Ennen kun kääntäjä alkaa kääntää tekstiä, hänen pitäisi tuntea lukijakuntansa. Ketkä ovat tekstin lukijat ja millainen teksti sopii heille? Näin hän voi paremmin valita sopivia sanoja käännösvastineiksi ja tyyliä käännökseen. (Nida 2001: 10–11, 92.) Paras tapa oppia kääntämistä on analysoida ammattikäntäjien käännöksiä. Sillä tavoin voi oppia tuntemaan millaiset ratkaisut ovat sopivia kuhunkin tilanteeseen. (Nida 2001: 85.)

Kun analysoidaan käännöstekstejä, Nida (2001: 82) esittää kolme kysymystä, joiden kautta voi tehdä analyysin: ”1. What are the specific differences between the source and receptor texts? 2. What are the apparent contextual reasons for such differences? 3. What sociolinguistic factors seem to justify or question such differences?”

3.2 Käännösvastine

Kääntämisen päätavoitteena voi nähdä sopivien käännösvastineiden löytämisen lähdetekstille. Tämä on ollut lähtökohtana monelle käännöstieteen tutkijalle, mutta termiä *käännösvastine* ei ole selvästi ja yhtenäisesti määritelty. Yleisesti voi kuitenkin sanoa, että käännösvastine on se ilmaisu, joka semanttisesti parhaiten ja tarkimmin vastaa lähdetekstin ilmaisua. (Ingo 1991: 81.) Kääntäjä on usein sellaisissa tilanteissa, joissa hän tietää, että lähdetekstin ilmaisua voi kääntää monella eri tavalla. Hänen pitää harkita ja tehdä valinta sopivammasta käännösvastineesta. On kuitenkin vaikea sanoa, onnistuiko kääntäjä valinnassaan, koska vastine voi olla sopiva yhdeltä kannalta mutta epäonnistunut toiselta kannalta. (Ingo 1991: 82.) Käännösvastineesta on myös käytössä termi *ekvivalenssi*. Vermeerin (1986: 70) mukaan ekvivalenssi-termin suhteen pitäisi: ”määrätietoisesti pyrkiä sen sisällön täsmentämiseen ja käytön rajaamiseen.” Käännösvastineiden tarkkuus ja täsmällisyys on erityisen tärkeä käännettäessä tieteellistä tekstiä, koska siinä käytetään usein paljon terminologiaa (Ingo 1991: 96).

On olemassa erityyppisiä käännösvastineita. Tutkijat ovat yrittäneet luokitella käännösvastineita. Selvän jaon voi tehdä siitä, onko alkuperäistekstin sanalle suora vastine olemassa kohdekielessä, vai joutuuko kääntäjä selittämään sanaa useammalla sanalla kohdetekstissä. Tässä tapauksessa kääntäjä voi myös käyttää sitaattilainaa, eli hän käyttää alkuperäistekstin sanaa myös kohdekielen tekstissä. (Ingo 1991: 83.) Catford (1964: 21) toteaa, että sitaattilaina voi olla kääntäjän valinta, kun hän haluaa tuoda kohdekielen tekstiin alkuperäistekstin kulttuurisia vivahteita. Voi myös olla

kyse siitä, että sana tai sanonta on mahdotonta kääntää ymmärrettävästi kohdekielelle. Esimerkkinä sitaattilainasta Catford (1964: 47) mainitsee suomen kielen *sauna*, joka kohdekielelle, esimerkiksi englanniksi, voi jäädä muotoon *sauna*. Yleisesti ottaen sanalla on tai ei ole leksikkovastine. Leksikkovastineesta puhutaan kun sanalla on toisella kielellä olemassa vastaava sana, jonka merkitys on sama, esimerkiksi suomen *veli* ja ruotsin *bror*. (Ingo 1990: 100–101.)

Sana määrittää asian kahdella tavalla. Ensiksi sanalla on peruserkitys, eli denotaatio. Toiseksi sanalla on konnotaatio, eli assosiaatiomerkitys. (Ingo 1991: 122–123.) Kääntäjän on syytä tehdä tyylianalyysin tekstistä ennen ryhtymistä kääntämään, jotta hän tietää millaisen tyyliä sanoja hänen on parasta valita. Oikean tyyliä sanoilla hän varmistaa, että lähdetekstin tyyli ja tarkoitus säilyy myös kohdekielen tekstissä. Tyylin tarkoitus on viestittää lukijalle tekstin tarkoitus. (Ingo 1991: 158.)

Kääntämisen vaikeus on paljolti siinä, että kääntäjän on löydettävä uusia ratkaisuja lähdetekstin ilmaisulle. Tässä kääntäjän on siis syytä irtautua tekstin sanarakenteesta, ja keskittyä sisällön ja merkityksen välitykseen. Hänen on luotava kohdekielelle luontevaa tekstiä. (Ingo 1991: 168.)

3.3 Erilaiset käänösratkaisut

Tyyliopin mukaan erilaiset käänösratkaisut voidaan luokitella ryhmiin. Kaksi pääryhmää ovat suorat menetelmät ja epäsuorat menetelmät. (Ingo 1991: 178–179.) Käsitellen myös poisjättöjä ja lisäyksiä. (Ingo 1990: 294; Ingo 1991: 254–255.)

3.3.1 Suorat menetelmät

Suoriin menetelmiin kuuluvat suorat lainaukset. Näitä on erilaisia: sitaattilainoja, erikoislainoja, ja yleisiä lainoja. Sitaattilaina tarkoittaa, että käänöksessä käytetään samaa sanaa sekä lähdekielen- että kohdekielen tekstissä. Erikoislainasanat kuuluvat erikoissanastoon eivätkä arkisanastoon. Ne ovat vierasperäisiä sanoja, jotka ovat

muokkautuneet sopimaan uuden kielen ääntämisen mukaan, esimerkiksi *psykologia*, *biologia*. Yleisiä lainoja ovat sellaiset sanat, joista ei suoranaisesti heti tule mieleen, että ne ovat lainasanoja, koska ne ovat arkikielen sanoja ja ne ovat muokkautuneet hyvin vahvasti uuteen kielen ääntämisen mukaan; esimerkiksi *enkeli* ja *kristalli*. (Ingo 1991: 178–179.)

Käännöslainat ovat sanoja, joita voidaan loogisesti kääntää kielestä toiseen. Esimerkiksi ruotsin *mjölktand* on suomeksi *maitohammas*. Kyseessä on tässä tapauksessa yhdyssana, jonka molemmat osat tarkoittavat samaa asiaa, ja ne ovat sanassa samassa järjestyksessä. Englannin *milk-tooth* sanassa on jo eroa sen verran, että siinä esiintyy englanninkielisten yhdyssanojen tyypillinen yhdysviiva. Ranskan kielen *dent de lait* (oma esimerkki) koostuu vielä semanttisesti samoista osista, mutta ulkoasu on erilainen koostuen kolmesta erillisestä sanasta ja sanan merkitysosat ovat eri järjestyksessä, ja lisäksi kieliopillinen artikkeli *de* on mukana. Käännöslainoja syntyy paljon terminologiassa, jotta niitä voidaan helposti kääntää kielestä toiseen (Ingo 1991: 179).

3.3.2 Epäsuorat menetelmät

Epäsuorat menetelmät voidaan katsoa toiseksi pääluokaksi, ja siihen kuuluvat transpositio, modulaatio, ekvivalenssi ja adaptaatio. (Ingo 1990: 212–219.)

Transpositio tarkoittaa, että käännettävä tekstimateriaali muuttaa sanaluokkaa vaikka merkitys pysyy samana. Nämä voivat olla kääntäjän innovaatioita tai jo käytössä olevia ilmaisutapoja. Esimerkiksi suomen kielessä käytetään kirjekuorissa sanaa *Lähettäjä* ja englanniksi sanaa *From*. (Ingo 1990: 212.)

Modulaatio tarkoittaa, että samaa asiaa katsotaan eri näkökulmista. Tässäkin tapauksessa on vakiintuneita ilmaisuja, mutta kääntäjät keksivät myös itse modulaatiotyyppisiä käännösvastineita. Modulaation esimerkkitapaus on suomen kielen *matala vesi* ja ruotsin *grunnt vatten*. Esimerkki jossa on havaittavissa

maantieteellistä modulaatiota on sanoissa *lanterne vénétienne* (Ranska), *Chinese lanterne* (Englanti) ja *Japanese lanterne* (Amerikka). (Ingo 1990: 213–214.)

Ekvivalenssi kuvaa samaa asiaa eri tyylikeinoin. Esimerkiksi suomen kielen *solmia rauha*, ruotsin *sluta fred* ja ranskan *faire la paix*. Samaa asiaa siis ilmaistaan erilailta, mutta merkitys on kuitenkin sama. (Ingo 1991: 182.)

Adaptaatiosta on kyse kun kerrotaan jostain tilanteesta käyttäen sanoja, jotka tarkoittavat eri asioita, mutta jotka kuitenkin antavat saman loppumerkityksen. Esimerkiksi *kalakukko* (suomi), *köttbullar* (ruotsi), *spaghetti* (italia) ja *café au lait* (ranska), kuvaavat kaikki eri sanoin eri maiden ruokalajeja, joiden tarkoitus on antaa tunnelman kotoisista ja viihtyisistä ruokailuhetkistä. (Ingo 1991: 183-184.)

3.3.3 Lisäykset

Kääntäjä voi katsoa tarpeelliseksi tehdä lisäyksiä kohdetekstiin. Kyseessä on usein jokin asia, joka kohdekielen lukijakunnalle ei ole yhtä itsestään selvä kuin alkuperäistekstin lukijakunnalle. Kääntäjän on harkittava kuinka paljon tekstiä hän voi tuottaa lisäykseen. Ingo (1991: 254–255) neuvoo, että lisäykset ovat paikallaan, kun ne selittävät jotain kulttuurista piirrettä, joka ei esiinny kohdekielen kulttuurissa. On erilaisia lisäyksiä; semanttinen lisäys tarkoittaa, että tekstiin lisätään uusia merkityskomponentteja. Eksplisiittisistä lisäyksistä on kyse, kun käänöksessä kirjoitetaan selvin sanoin jotain, josta lähdetekstissä vain annetaan vihjeitä ”rivien välissä”. (Ingo 1990: 294.)

3.3.4 Poisjätöt

Käänöksissä voi myös olla poisjättöjä, eli jotain tekstimateriaalia ei enää ole mukana kohdetekstissä. Semanttisessa poisjätössä kohdetekstistä on jätetty pois merkitystä antavia tekstikomponentteja. On syytä huomata, että semanttinen poisjätö voi tehdä tekstin vaikeammaksi ymmärtää, koska selittävää aineistoa on poistettu. Jos jotain

keskeistä tekstin kannalta on poistettu, niin poisjätö voidaan arvioida kohtalokkaaksi. (Ingo 1990: 294.) Jos poisjättötapauksessa kuitenkin tekstiyhteydestä käy ilmi mistä on kyse, niin poisjätö voi tulkita implisiitiseksi vastaavuudeksi. Tästä Ingo (2007: 163) antaa esimerkin:

Lähdemme Ruotsiin ensi vuonna.
*Ruotsin*matka tehdään heti
 joulun jälkeen.

Vi far till Sverige nästa år.
 Resan sker genast efter julen.

3.4 Paikannimien kääntämisestä

Yleisesti ottaen, erisnimet katsotaan olevan vain identifioijia. Nimillä itse ei ole merkitystä, ja siksi voisi olettaa, että niitä ei tarvitse kääntää. Ingo (2007: 137) kuitenkin huomauttaa, että asia ei ole näin näennäisesti yksinkertainen. Ensiksi, erisnimet koostuvat aika usein sanoista, jotka jo itsessään kuvaavat jotain asiaa. Ingon esimerkki on esimerkiksi sana *Stockholm*, joka koostuu sanoista *Stock* ja *holm*. Tämä osoittaa, että ainekset kääntämiselle on olemassa. Toiseksi, voidaan todeta, että kielien eri ääntämissysteemeistä johtuen, erisnimet usein lausutaan erilaisilla eri kielillä, ja saavat toisella kielellä erilaisen standardimuodon. Esimerkkinä edelleen *Stockholm*, joka suomeksi on kielien eri ääntämissysteemeistä johtuen, saanut suomen kielellä muodon *Tukholma*. Näin ollen, jos käännetään tekstiä ruotsista suomeen, ja tekstissä esiintyy sana *Stockholm*, niin erisnimi käännetään *Tukholmaksi*. Toisia esimerkkejä ovat *Umeå* ja *Uumaja* sekä *London* ja *Lontoo*. (Ingo 2007: 137.)

Kääntäjän tulee olla tietoinen, että erisnimiä käännettäessä, on periaatteita joiden mukaan nimiä käännetään. Jos kohdekielellä on olemassa oma nimi samalle kohteelle, tulee käyttää kohdekielen muotoa. Esimerkiksi, jos englanninkielisessä tekstissä on sana *Moscow*, tulee suomenkielisessä tekstissä käyttää suomen kielen muotoa *Moskova*, ja ruotsin kielessä muotoa *Moskva*. Jos kohdekielellä sen sijaan ei ole olemassa omaa muotoa, niin käytetään lähtökielen muotoa. Esimerkiksi suomen ja ruotsin kielissä ei ole mitään omaa standardimuotoa erisnimelle *New York*, joten

näissä kielissä käytetään myös samaa nimeä kuin lähtökielessä. On tapauksia, joissa on syytä harkita tarkkaan, mitä muotoa käännöstekstissä tulee käyttää. Esimerkiksi alueilla ja kaupungeilla, jotka sijaitsevat kaksikielisillä alueilla, voi olla kaksi eri nimeä. Kääntäjän tehtävä on tilannekohtaisesti päätellä, mitä nimeä tulisi käyttää. Jos esimerkiksi kääntää ruotsinkielistä tekstiä missä on sana *Helsingfors* englanniksi, niin käytetään englanniksi kuitenkin *Helsinki*, koska alueen valtaväestö käyttää sitä nimeä. (Ingo 2007: 137–138.) Eri kielissä voi olla erilaiset kirjoitusjärjestelmät. Silloin joudutaan translitteroimaan nimet. Tämän lisäksi voi olla niin, että eri kielissä käytetään eri translitterointistandardeja. Kansainvälisissä nimistökonferensseissa (katso luku 3.4.2) pyritään päättämään maailmanlaajuisista standardeista. (Eeva Maria Närhi 1994: 9.)

3.4.1 Paikannimien käännösmalleja

Ingo kiteyttää kuusi eri käännösmallia kaksikielisen Suomen paikannimien kääntämiselle. Ensimmäiseksi; voidaan käyttää sitaattilainaa, toisin sanoen, käytetään samaa nimeä molemmilla kielillä. Tästä ovat paikannimet *Kuopio* ja *Björköby* esimerkkeinä. Toisena mallina on kysymys nimen muokkautumisesta kielen äänne- ja oikeinkirjoitussääntöjen mukaan. Esimerkiksi suomen kielen *Vaasa* ja ruotsin kielen *Vasa* lausutaan suurin piirtein samalla tavalla, mutta vokaalien pituus saa kirjoitetussa kielissä eri muodon. Äänneiden muokkautumisesta on esimerkki suomen kielen *Hanko* ja ruotsin kielen *Hangö*. Kolmas tapa on kääntäminen, eli nimi koostuu kohdekielen omista sanoista. Suomen kielen *Uusikaupunki* ja ruotsin kielen *Nystad* on esimerkki tästä. Neljänneksi paikkakunnalla voi olla kaksi eri nimeä, jotka eivät selvästi ole samaa alkuperää. Nimien semantiikka eroa toisistaan, ja siitä johtuen fonetiikkakin eroaa. Esimerkkiä tästä ovat *Teuva* ja *Östermark* sekä *Kauniainen* ja *Grankulla*. Syyt näin erilaisiin nimiin on usein historiallista perua. Viidentenä käännösmallina on ne nimet jotka koostuvat kahdesta osasta. Näissä nimissä toteutuu myös jo kolme edellä mainittua käännösmallia, ja niiden kombinaatioita. Aika usein on kysymys siitä, että etummainen osa käännetään ja loppuosa muuntuu kohdekielen äänneiden lainalaisuuksien mukaan. Esimerkki tästä on *Uusikaarlepyy* ja *Nykarleby*. Myös

Mustasaari ja *Korsholm* voidaan luokitella tällaiseksi käännökseksi. Kuudentena käännösmallina ovat tapaukset, joissa yhdellä kielellä käytetään perussanaa ja toisella kielellä on yhdyssana. Esimerkiksi *Raahe* ja *Brahestad* sekä *Tampere* ja *Tammerfors*. Näistä nyt mainitusta kuudesta käännösmallista voi tehdä johtopäätökset, että paikannimien kääntämisessä ovat yleisinä lainaukset, suorat käännökset ja muuntuminen. Voi myös todeta, että on yleistä, että nimet lyhentyvät tai pidentyvät, sekä joissakin tapauksissa kokonaan korvataan toisella nimellä. (Ingo 2007: 139–140.) Tutkimuksessa käytän malleista seuraavia nimiä:

1. Sitaattilaina
2. Foneettinen tai kirjoitusasun muutos/Äännemuutokset
3. Semanttinen käännös
4. Historiallisesti eri nimet
5. Kombinaatiomalli
6. Lyhennys

Millaista käytäntöä pitäisi sitten soveltaa ulkomaisten nimien käännöksissä, jotka koostuvat jostain osasta ja jolla on oma semanttinen merkitys? Närhi (1994: 10) listaa esimerkkejä ja kommentoi:

Göteborg, Erzgebirge, Budapest, Hyde Park, Via Appia, Port-au-Prince, Bogotá ym. nimet lainataan suomeen sellaisinaan. Tämä koskee erityisesti asutusnimiä, poikkeuksena vanhat maannimet, pääkaupunkien nimet ja muut jo vakiintuneet sovinnaisnimet. [...] Nimiin kuuluu usein paikanlajin ilmaiseva sana eli ns. nimen perusosa: edellisissä esimerkeissä *gebirge, park, via*. Periaatteessa tällaisia osia ei pyritä kääntämään, kun nimiä käytetään toisessa kielessä.

3.4.2 Paikannimien kääntäminen käytännössä

Paikannimien standardisointumista globaalissa perspektiivissä on joka viides vuosi vuodesta 1967 lähtien pohdittu YK:n paikannimikonferensseissa (United Nations 2008). Suomi seuraa YK:n ohjeita, jotka Suomessa tarkoittavat että:

1) nimet kirjoitetaan ensisijaisesti kuten lähtömaassakin, 2) uusien suomalaistettujen nimien syntymistä pyritään välttämään ja 3) vakiintuneita kansallisia sovinnaisnimiä, *eksosnyymejä*, kirjoitetaan ja käsitellään kuten omia paikannimiä. (Paikkala 2004: 4.)

Eksonyymit ovat ”keskeisten paikkojen nimiä, kuten maiden, suurimpien kaupunkien ja lähialueiden nimiä, jotka on omaksuttu kieleemme vuosisatojen mittaan” (Paikkala 2004: 4). Paikannimikäytännöistä on käyty keskustelua jo suomen kielen kirjakielen perustamisesta asti. Fabian Collan esitti 1800-luvulla näkökantansa ulkomaisista paikannimistä, joita piti saada mukaan suomen kirjakieleen: ”nimet ovat jotain sinänsä pysyvää, jotain todellista, joiden pitää olla sitä, mitä ne ovat. Niitä ei pidä muuttaa kokonaan toiseksi [...] joka ei ole nimi eikä käsite [...] myös nimillä on historiallinen arvonsa, jota tulee kunnioittaa; ne ovat muistomerkkejä.” Ennen tätä, oli Suomessa keskusteltu, että nimet pitäisi suomentaa niin äännemukaisesti kuin mahdollista, esimerkiksi *Bordeaux* olisi *Portoo* ja *Egypti* olisi *Eikyhti*. (Paikkala 2004: 5–6.)

Nimien suomalaistaminen voi saada arvaamattomiakin seurauksia. Närhi (1994: 12) antaa tästä kaksi esimerkkiä:

Suomalaistaminen saattaa olla lukijalle jopa karhunpalvelus: aidosta nimistä luovuttaessa luovutaan samalla kyseisen maan tai kaupungin omimmasta kulttuurikuvasta ja tunnelmasta, puhumattakaan siitä että suomalaistamisessa mennään helposti harhateille. Jos esimerkiksi Tukholman *Berzelii park* korvataan nimellä ”Berzeliinpuisto” tai Pietarin *Nevski prospekti* nimellä ”Nevskin valtatie” lukija harhautuu luulemaan, että nimet on annettu herrojen Berzelii ja Nevskin mukaan. Ruotsin latinalaispohjaisen genetiivin Berzelii takaa eivät nykyihmiset hevin löydä Berzeliusta eivätkä aina nimirakenteesta joennimeä Neva.

Jotkut ulkomaiset paikannimet ovat kuitenkin niin vakiintuneita ja tunnearvoisia, että ne ”puolustavat tietysti paikkansa. Moskovon *Punainentori* on hyvä esimerkki siitä, miten korvaamaton käännösnnimestäkin voi tulla” (Närhi 1994 12). Närhi mainitsee, että erityisesti matkaoppaissa on hyvä käyttää paikallisia muotoja, koska paikan päällä

niistä on käytännön käyttöä. Myös tekstin tyyli ja tehtävä ratkaisee minkä kielen paikannimi on sopivin: ”onko teksti tarkoitettu asiatylyiksi tiedon välitykseksi vai onko päätavoitteena kirjailijan tai puhujan tunne-elämyksen tai miellelyhtymän välittäminen lukijalle”. (Närhi 1994: 12.)

Edellä on nähty, miten ulkomaisista paikannimistä lähtökielen versio usein on suosionarvoinen. Näistä säännöistä poikkeaa kuitenkin Ruotsissa ilmestynvä *Nationalencyklopedins atlas* (NEA), josta Peter A. Sjögren (1999: 19–20) kertoo, että on päädytty ruotsinkielisiin nimiin ulkomaisille paikoille, joilla on jo ennestään olemassa ruotsinkielinen nimi. Esimerkiksi Pohjois-Amerikassa sijaitsevasta *Lake Superior* käytetään ruotsin kielistä muotoa *Övre sjön*. Tämä periaate perustuu ruotsalaiseen tietosanakirja traditiokäytäntöön, ja siihen että NEA on toimitettu Kulturrådetin toimeksiannosta.

Luonnonpaikkojen kääntäminen näyttää seuraavan samaa mallia sekä suomen kielessä että käytännön esimerkissämme, NEA:ssa. Käännetään se osa joka kertoo millaisesta paikasta on kyse, esimerkiksi järvi, ja vuori. Mutta ainakaan suomen kielessä ei usein lisätä tällaista osaa, jos se ei esiinny jo lähtökielessä. Vakiintuneita muotoja käytetään kuitenkin sellaisinaan, esimerkiksi *Mount Everest* ja *Long Island*. (Sjögren 1999: 22, Närhi 1994: 10.)

Paikannimien kääntämisessä on siis seikkoja, joita pitää harkita. Jukka Korpela (2008) huomauttaakin ”Vaikka esimerkiksi maannimistä [...] on saatavilla normeja, maantieteelliset nimet yleisesti ovat varsin ongelmallisia. On selvää, että kaikille nimille ei voida vahvistaa virallisia suomessa käytettäviä asuja.” Korpela kehottaa konsultoimaan kielitoimiston koostetta *Maat, kaupungit ja kansalaisuudet*, jonka avulla voi kuitenkin saada ohjeistusta virallisiin muotoihin.

3.4.3 Rakennusten nimien tuominen kohdekieleen

Rakennusten nimet rinnastetaan paikannimiin (Saara Welin 1994: 13). Rakennusten nimet sisältävät usein informaatiota rakennuksen tehtävästä, ja silloin voi olla oleellista kääntää nimi tai osa siitä. Jos teksti sisältää paljon nimiä, on syytä yhtenäistää nimien käsittelyä.

Silloin kun samassa tekstissä esitetään paljon vieraskielisiä kaupunkikohteiden nimiä, on harkittava, mikä linja valitaan: pyritäänkö pysyttelemään alkuperäisissä nimissä vai ryhdytäänkö käyttämään koko- tai osasuomennuksia. Linjan valintaan on kaksi näkökulmaa: nimen alkuperäisen asun säilyttämisen ja sen tunnistamisen tarve sekä toisaalta nimen ”merkityksen” eli siihen sisältyvän informaation ja nimeämisisidean välittämisen tarve. (Welin 1994: 14.)

Tekstin käyttötarkoitus on ratkaiseva tekijä. Esimerkiksi matkailijoille tarkoitetuissa teksteissä on syytä käyttää muotoja, jotka ”ovat tunnistettavissa omassa fyysisessä ympäristössään”. Rakennuksessa tapahtuva toiminta olisi myös hyvä välittyä kohdekielen tekstissä, esimerkiksi millaista tutkimusta tehdään jossain instituutissa tai mitä museo esittelee. Nämä toiminnot voivat olla helppoja ymmärtää myös vieraassa kielessä, jos ne muistuttavat oman kielen muotoja, mutta muissa tapauksissa selvennys on sopiva. Keino, jossa välittyy sekä alkuperäinen nimi että käyttötarkoitus, on rinnakkaisilmaisu, jossa ensin kerrotaan alkuperäinen nimi ja heti sen jälkeen lyhyt selitys, esimerkiksi ”*Galleria Nazionale d’arte moderna*, sisältää italialaista maalaus- ja kuvanveistotaidetta 1800- ja 1900-luvulta”. (Welin 1994: 14–16.)

Ennen oli tavallisempaa että paikat saivat suomennetun nimen. Nämä nimet ovat käytössä vielä nykyään, ja Welin huomauttaa: ”Traditio vaatii joskus suomennetun nimiasun käyttämistä”. Esimerkkejä näistä ovat *Riemukaari*, *Pisan kalteva torni*, *Talvipalatsi*. Traditiosta Welin toteaa:

Nimien kääntäminen kielestä toiseen, esimerkiksi tornien ja porttien nimien, on ollut traditio, eikä vain Suomessa. Se on ollut yleinen tapa varsinkin vanhemmassa kirjallisuudessa erikielisistä raamatunkäännöksistä alkaen. Myös matkailualalla on omaksuttu traditionaalinen tapa kääntää kohteiden

nimet turistien omalle kielelle: *Sininenmoskeija, Alabasterinmoskeija*. (Welin 1994: 14.)

Ajan myötä on maailmaa alettu havaita toisella lailla, ja myös nimikäytäntö on muuttunut.

Nykyisin ei enää ole tapana eikä tarpeen suomentaa yleensäkään ulkomaiden paikannimiä niin runsaasti kuin sata vuotta sitten. Alkukielisten nimien suuntaan käytäntöä ohjaavat yleinen kansainvälistyminen, pyrkimys yhdenmukaisuuteen ulkomaisten karttojen kanssa, tyylikysymykset, johdonmukaisuus, parantunut kielitaito jne. (Welin 1994: 15.)

3.5 Pragmaattinen näkökulma kääntämiseen

Alkuperäistekstin lukija ja käännökseksiin lukija voivat elää toisistaan hyvin erilaisissa ympäristöissä ja yhteiskunnissa. Siksi on tärkeää, että käännökseksiin teksti on muotoiltu niin, että sitä ymmärretään myös tässä toisessa yhteiskunnassa. Ingo (1990: 187) kehottaa pragmaattiseen analyysiin:

Pragmaattisen analyysin päätarkoitus on taata, että kääntämällä syntyvä teksti todella tulee toimimaan moitteettomasti uudessa viestintätilanteessa uudessa kieli- ja kulttuuriympäristössään. Kielethän eivät ole toistensa peilikuvia, eivät myöskään yhteiskunnat ja kulttuurit.

Käännökseksiin tämä tulee ilmi sillä tavoin, että ”kääntäjä joutuu tavalla tai toisella modifioimaan sanomaa, luomaan uusia termejä ja sanoja, käyttämään kiertoilmauksia, selityksiä, lisäyksiä” (Ingo 1990: 188).

Kääntäjän on kuitenkin pysyttävä tarkkana ja muistettava, että tekstin tärkein tehtävä on sen erilaiset funktiot. Perusfunktioina Ingo (1990: 188) näkee informatiivisen funktion, ekspressiivisen funktion ja imperatiivisen funktion. Informatiivinen funktio tarkoittaa, että ”kieli välittää tietoja, informaatiota”. Tätä funktiota voi havaita esimerkiksi lehtiiteksteissä. ”Informaation välittäminen helpottuu, jos kääntäjä sekä muodollisia että leksikaalisia keinoja käyttäen pyrkii selkeyteen, täsmällisyyteen ja

yksiselitteisyyteen”. Ekspressiivisessä funktiossa on mukana ”myös tunteita eikä ainoastaan tietoa. Lähtökohtana on tällöin kielenkäyttäjän subjektiivinen tapa suhtautua kuvailtavaan asiaan. Kääntäjän on saatava käännöksen lukijaa tuntemaan samalla tavalla kuin lähtötekstin lukija.” Imperatiivinen funktio taas kehottaa tekstin lukijaa tekemään jotain tai ajattelemaan jollain erityisellä tavalla. (Ingo 1990: 188–189.) Ingo mainitsee myös kolme sekundaarifunktiota: faattinen funktio, jossa kieli on yhteydenpitoväline ihmisten kesken, kuten tervehtimisfraasit, esteettinen funktio, jossa kielen tehtävä on olla miellyttävä lukea, esimerkiksi taidekirjallisuus ja laulutekstit. Kolmanneksi on vielä metalingvistinen funktio, jossa ”kieli kuvaa ja selittää joskus myös itseään [...] kielitieteessä tämä on yleistä”. (Ingo 1990: 189.)

Kääntäjällä on siis mahdollista vaikuttaa siihen, miten viestiä välitetään lukijalle. Jorma Tommola (2006: 15–16) tuo esille Friedrich Schleiermacherin käännoanalyysiä:

... on kaksi vaihtoehtoa. Kääntäjä voi ensinnäkin jättää kirjoittajan rauhaan [...] ja pyrkiä viemään kohdetekstin lukijan kohti lähdetekstin kirjoittajaa. Käännoksen lukijalta edellytetään siis suuntautumista kohti lähdetekstin kirjoittajan ”vierasta” ajatusmaailmaa. Toisessa vaihtoehdossa kääntäjä taas pyrkii häiritsemään kohdetekstin lukijaa mahdollisimman vähän. Lähdetekstiä [...] mukautetaan käännoksen lukijan ja kohdekulttuurin ja –kielen ajatusmaailmaan. (Tommola 2006: 16.)

Näin ollen ensimmäinen vaihtoehdon tehtävänä voi nähdä ”kohdekulttuurin rikastuttaminen lähdekielestä ja –kulttuurista peräisin olevien vieraiden ainesten välityksellä” (Tommola 2006: 16). Lawrence Venuti (1997: 18–25) on käännostrategiassaan työstänyt samankaltaista ajatusmallia. Hän käyttää termejä *domesticating* ’kotouttaa’ ja *foreignizing* ’vieraannuttaa’, joista ensimmäinen tarkoittaa, että kohdekielen tekstissä ei ole otettu mukaan lähtökielen kulttuuriominaisuuksia, joita ei esiinny kohdekielessä; toinen taas tarkoittaa, että kohdekieleen on otettu mukaan lähtökielen kulttuurinen viitekehys, tuodessaan sillä tavalla lukijan lähelle lähtökielen kulttuuria. Kotouttamisella tavoitellaan käytännössä sujuvaa tekstiä, joka ei aiheuta lukijalle katkoja vieraiden sanojen takia. Tämä on

myös periaate Nidan dynaamisessa kääntämistavassa. Dynaamisessa kääntämisessä kohdekielen lukijassa halutaan herättää samoja tunteita tai ajatuksia kuin lähtökielen lukijassa, ja siksi on käytettävä sellaisia sanoja käännöksessä, jotka antavat saman tunteen vaikka ne konkreettisesti eivät tarkoittaisi ihan samaa asiaa. Viesti on siis tärkein, mutta teksti pitäisi myös vaikuttaa lukijaan samalla tavoin kuin alkuperäinen teksti. Venuti kuitenkin kritisoi dynaamista kääntämistä, koska hänen mielestä muokkaukset muuttavat tekstiä liikaa ja asettavat kielet eri arvoasemaan.

3.6 Populaaritekstin kääntäminen

Ingo huomauttaa seuraavanlaisesti populaaritieteellisen tekstin kääntämisestä: ”Tiedon populaarisointi vaatii sekä kirjoittajalta että kääntäjältä hyvää arvostelukykyä, sillä kultaisen keskitien löytäminen toisaalta asiantuntijan, toisaalta maalikon tietomaailman ja erikoiskielen valmiuden väliltä ei ole helppoa.” (Ingo 1990: 40.)

Ingo (1990: 40–42) vertaa populaaritieteellistä tekstiä viihdekirjallisuuteen. Hänen mukaansa populaarisen tekstin kohdalla merkityspuolella ”vaatimustaso on korkeampi kuin viihdekirjallisuuden käännöksissä, sillä teksteillä saattaa olla sekä sivistävämpi että pysyvämpi vaikutus lukijoihinsa”. Ingon mukaan kielen muodolla ei sen sijaan ole suurta merkitystä, ja molemmat tekstilajit luetaan sisällön vuoksi eikä nautittavuuden vuoksi (Ingo 1990: 40). Mutta totean kuitenkin, että populaarisia tekstejä julkaistaan moneen eri tarkoitukseen, ja lukijoiden lukuelämystä rikastuttamista kielimuodon kautta on myös olemassa.

3.7 Kääntäjä

Kääntäjä on henkilö, joka kääntää tekstiä kielestä toiseen. Jotta pystyisi tuottamaan hyviä käännöksiä olisi hyvä omia tiettyjä perusominaisuuksia. Parhaat käännökset

syntyvät, kun kääntäjä kääntää omalle äidinkielelleen. On kuitenkin tärkeää, että kääntäjä hallitsee täydellisesti myös lähtötekstin kieltä, niin että hän ymmärtää pienimmätkin vivahteet, joita tekstissä esiintyy. (Ingo 1990: 25.)

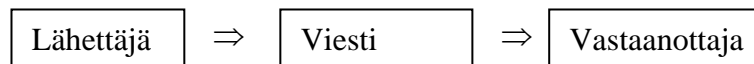
Hyvän käännöksen tuottamiseksi on myös tärkeää, että kääntäjä on kiinnostunut kielistä ja että hän hallitsee kielenhuollon apuvälineiden käyttöä sujuvasti. On myös tärkeää, että kääntäjä on kiinnostunut uusien asioiden oppimisesta ja siten halukas kartuttamaan omaa tietomustiaan. Erityisen tärkeää on, että hänellä on hyvä tuntemus juuri siitä aihepiiristä, jota tekstit käsittelevät. Kääntäjän täytyy pystyä itsenäiseen työskentelyyn, ja kääntäjän tulee olla tarkkaavainen, niin että tekstiin ei synny väärinkäsityksiä. Kääntäjän on oltava objektiivinen, ja välittää lähtötekstin kirjoittajan tyyliä. Tärkeää on myös luovuus ja kyky tuottaa kohdekielelle juuri ne sopivat ratkaisut. (Ingo 1990: 30–33.)

4 TYYLI JA MEDIA

Sanalla tyyli voidaan tarkoittaa monta erilaista asiaa. Tässä tutkielmassa tarkastelen tekstin tyyliä. Sana tyyli tulee latinan sanasta *stylus* (Peter Cassirer 2003: 14). Tyyli on tärkeä käsite retoriikassa, jossa yritetään vaikuttaa ihmisiin. Retoriikka sai alkunsa 400-luvun Kreikassa, ja kehittyi sen jälkeen Rooman valtakunnassa nykypäiväiseen muotoonsa. (Cassirer 2003: 17.) Retoriikkaan kuuluu monta eri keinoa kuinka esittää asiansa yleisölle parhaimmalla tavalla. Tyylin ensisijainen tehtävä on vahvistaa viestin vaikutusta. Tämä asia helpottuu, jos teksti on miellyttävää, ja siksi on tärkeää, että teksti on helposti ymmärrettävissä ja hyvin jäsennelty. Tärkeää on myös, että kieli seuraa oikeinkirjoitussääntöjä, ja että siinä on jonkinlainen rytmi. Rytmi oli erityisen tärkeä klassisessa retoriikassa, koska rytmillä on helpompaa muistaa tekstiä. Tyylin avulla on siis tarkoitus, vahvistaa, selventää ja kaunistaa viestiä. (Cassirer 2003: 19, 57.)

Tekstin viesti vahvistuu, jos teksti viihdyttää lukijaa. Roomalaiset kutsuivat tätä keinoa nimellä *delectare*. Myös epämiellyttävistä asioista voi kertoa niin, että lukija jatkaa lukemista. Esimerkiksi salapoliisiromaaneissa käsitteellään epämiellyttäviä ja raakoja asioita, mutta tällaiset romaanit ovat kuitenkin suosittua lukemista. (Cassirer 2003: 19-20.)

Cassirer (2003: 20-24) kritisoi perinteistä viestintämallia:

Hänen mielestään ei ole itsestään selvää, että vaikka lähettäjä on lähettänyt viestin, niin sille olisi aina välttämättä vastaanottaja. Hänen mielestään sana ”Lähettäjä” on liian koneellinen, ja pitäisi mieluummin käyttää *kirjoittajaa* tai *puhujaa*. Malli on hänen mielestään myös liian suoraviivainen. Viesti harvoin saavuttaa vastaanottajaa helposti. Vastaanottajan kiinnostusta pitää usein herättää, jotta viesti pääsisi perille. Retoriikan keinot ovat tässä avuksi. Tärkeää on myös huomioda, että lähettäjällä ja

vastaanottajalla on erilaiset taustat ja kokemukset, ja näin ollen viestiä tulkitaan eri näkökulmista. (Cassirer 2003: 20–24.)

4.1 Tyylin vaikutuskeinot

Tyyli voidaan määritellä siten, että se on valintojen tulos. Tekstin kirjoittaja pohtii sanavalintojaan kirjoittamisprosessin aikana. Hänen valmis tekstinsä on tulos niistä valinnoista, joita hän on tehnyt. Hänen valintojensa takana voi olla monia eri syitä. Valinta on esimerkiksi tehtävä siitä, mistä näkökulmasta jostakin asiasta kerrotaan. Monille asioille on synonyymejä, ja kirjoittajan valitsemalla sanalla on valmiiksi tietty merkitys. Synonyymiset sanat eivät sata prosenttisesti tarkoita samaa asiaa, vaan ne viestittävät erilaisia arvoja, näkökulmia ja asenteita. (Cassirer 2003: 33.)

Sanalla on denotaatio, joka tarkoittaa sanan peruserkitystä. Sana on siis symboli jollekin tarkoitteelle. Sanalla on myös konnotaatio, joka on sanan tunnearvo. Sana siis herättää jotakin tiettyä tunnetta. Kaikki sanat eivät tietenkään herätä yhtä vahvasti tunteita. Sanalla on myös assosiativinen merkitys, joka tarkoittaa, että sana esiintyy jossain tietyssä ympäristössä. Cassirer (2003: 113) antaa huvittavan esimerkin sanasta *hevonen*. Sana *hevonen* herättää täysin erilaisia mielikuvia henkilölle, joka pelaa rahaa hevosilla, kuin teinitytöillä, jotka hoitavat hevosia tallilla harrastuksenaan. (Cassirer 2003: 112–113.)

4.2 Tyyli ja tilannekohtaisuus

Cassirer (2003: 133) luokittelee stilistiikkaa ja retoriikkaa pragmatiikkaan. Pragmatiikan näkökulmasta tarkastellaan tekstiä seuraavista kysymysasetelmistä: Mikä on kirjoittajan tavoite tällä tietyllä tekstillä? Toteutuvatko nämä tavoitteet tässä tekstissä? Kuka hyötyy, jos tekstin tavoitteet toteutuvat? Millä keinoilla kirjoittaja saa aikaan, että tavoitteet toteutuvat tai eivät toteudu? (Cassirer 2003: 133.)

Lauseella on samaan aikaan kolme eri funktiota: 1) symbolinen funktio joka välittää informaatiota, 2) *signalfunktion* 'merkitysfunktio' joka on kehotus, 3) *symptomfunktion* 'merkitys ja oirefunktio' joka ilmaisee esimerkiksi lähettäjän/kirjoittajan tunteita (Cassirer 2003: 133). Lauseissa joku näistä funktiosta on yleensä hallitsevampi kuin toiset. Cassirer (2003: 133) antaa esimerkin ilmaisusta ”ulkona sataa vettä”. Tämä voi tarkoittaa, että ilmaisija kertoo millainen sää on ulkona, se voi myös merkitä viestin saajalle, että hänen on otettava mukaan sadetakin, tai sitten se voi ilmaista sen, että viestin lähettäjä ei ole tyytyväinen säähän.

4.3 Lehtityyli

Lehtimediaa on monenlaista. On esimerkiksi sanomalehtiä, aikauslehtiä, asiakaslehtiä ja ammattialanlehtiä. Lehdet koostuvat erilaisista osista; vain parin lauseen pituisista uutisista pitkiin reportaaseihin. Sanomalehtien uutiset ovat kuvailuja jostakin tapahtumasta, jossa kerrotaan, mitä on tapahtunut kenelle missä ja milloin. Reportaasit syventyvät johonkin asiaan ja kuvailevat usein jotain tiettyä ilmiötä, tapahtumaa tai henkilöä. Niissä on usein tarkat kuvailut ja kerrotaan mahdollisten ihmisten tunteista. Reportaasiartikkelin kirjoittaja kertoo tarkasti yksityiskohdista. (Larsson 1985: 94–95, 98.) Ammatti- ja tiedelehtien kirjoittajat ovat usein alan asiantuntijoita, ja eivät siten kerää tietoa pääasiallisesti tekemällä haastatteluja. Nämä kirjoittajat keskittyvät usein johon tiettyyn aihepiiriin ja seuraavat sitä jatkuvasti. Tärkeää on huomata ja kertoa lukijoille uusista havainnoista ja kehityksistä. Kirjoittajan on mietittävä miten hän rajaa aiheen, ja miten hän esittelee sen. Ensin on tehtävä analyysi aineistosta, ja sitten kirjoitettava siitä yhtenäinen artikkeli. (Larsson 1985: 123–124, 128–129.)

4.4 Tieteellinen ja populaaritieteellinen tyyli

Tieteellisen tekstin lukijakunta on tiedeyhteisön jäsenet. Erityisesti luonnontieteellisessä tekstissä terminologialla ja käsitteillä on keskeinen merkitys. Kieli on tarkkaa ja täsmällistä. Populaaritieteellisen tekstin lukijakunta on suuri yleisö, ja siksi kielen on oltava laajemmin ymmärrettävää, ja asioista on kerrottava ilman vaikeasti ymmärrettävää terminologiaa. Populaaritieteellisen tekstin kirjoittaja on harvemmin itse tutkija, vaan hän välittää tutkijakunnan tiedettä suurelle yleisölle. Kirjoittajan rooli on olla informaation välittäjä ja samalla myös viihdyttävä. Lukijat lukevat tätä tekstiä vapaaehtoisesti ja oppiakseen uusia asioita. (Lars Melin ja Sven Lange 2000: 130–131.)

Melin ja Lange (2000: 131) näkevät populaarisen tekstin funktiona informaation välittämisen. Myös uutisen, sääräraportin, tutkielman ja oppikirjan tekstit ovat informatiivisia. Oppikirjan teksti on kuitenkin enemmän didaktinen luonteeltaan. Tutkielman teksti taas ei pyri opettamaan lukijaa, vaan lähinnä valaisemaan uusilla tiedoilla. (Melin ja Lange 2000: 131.)

Populaaritieteellisen tekstin päätavoite on antaa tietoa jostakin tieteellisestä asiasta suurelle yleisölle, toisin sanoen sen tarkoituksena on popularisoida tiedettä (Melin ja Lange 2000: 131). *Populaari* sana tulee latinan sanasta ”popularis” joka tarkoittaa ”kansaa koskeva, kansanomainen; yleistajuinen” (*Suomi-latina-suomi* 2001: 522). Tekstin tarkoitus on myös herättää kiinnostusta siitä aiheesta, josta teksti kertoo. Populääritekstin kirjoittaja joutuu siis suhteuttamaan kieltä niin, että se on helposti ymmärrettävää. On myös hyvä, jos kirjoittaja on itse hyvin kiinnostunut asiasta, josta hän kirjoittaa, koska silloin hän voi tehdä parhaansa, että lukija myös tuntisi samalla tavalla asiaa kohtaan. (Melin ja Lange 2000: 131-132.)

Melinin ja Langen (2000: 132) mukaan tärkein ero tieteellisen ja populaaritieteellisen artikkelin välillä on, että viimeksi mainitun lähtökohtana on esittää aineistoa tavallisen ihmisen näkökulmasta. Asioista ei kirjoiteta niin tarkasti kuin tieteellisessä

artikkelissa, jossa tarkasti mainitaan lähteitä ja teorioita. Toinen ominaisuus populaaritieteelliselle artikkelille on, että siinä käytetään kuvakieltä. Voidaan esimerkiksi verrata tieteellistä ilmiötä johonkin arkipäiväiseen asiaan. (Melin ja Lange 2000: 133–134.) Tekstiä pyritään myös tekemään helppolukuiseksi ja karsimaan raskaita tekstirakenteita kuten pitkiä lauseita ja sanoja. Populaaritieteellisessä tekstissä voidaan myös käyttää rakenteita, jotka ovat saaneet vaikutteita puhekielestä. Tunnusomainen piirre on myös se, että käytetään helpommin ymmärrettäviä rinnakkaistermejä, esimerkiksi sanasta *fotooni* käytetään mieluummin sanaa *hiukkanen*. Sanaa voidaan myös selittää käyttäen sulkuja, esimerkiksi näin: *positronit (positiiviset elektronit)*. Parafraaseja käytetään myös, esimerkiksi seuraavanlaisesti *positiivinen energia, eli energia yli nolla*. (Melin ja Lange 2000: 135–136.)

Kirjoittaja yrittää saada lukijan kiinnostumaan artikkelista erilaisin keinoin. Hän voi esimerkiksi puhutella lukijaa käyttäen sanontoja kuten: *pohdi, huomaa, vertaa, ajattele, mutta ota myös huomioon*. Retorisia kysymyksiä käytetään jotta lukija aktivoituisi. Populaarisessa tekstissä on myös mahdollista käyttää erikoismerkkejä vapaasti, esimerkiksi huutomerkkiä (!) ilmaisemaan tunteita. Kirjoittaja on siis läsnä ja yrittää luoda kontaktia lukijaan. (Melin ja Lange 2000: 136–137.)

4.5 Populaaritiede mediassa

Populaaritieteelliset aikakauslehdet ovat osaa mediaa. Riitta Kärki (1998: 23–24) kuvailee tieteen vetovoimaa mediassa seuraavasti:

Tieteellä on joukkoviestimissä kysyntää, koska se pystyy tuottamaan uutuuksia, keksintöjä tai ongelmaratkaisuja, jotka kiinnostavat suurta yleisöä tai liittyvät ihmisten arkielämään. Tyypillisiä mielenkiinnon kohteita ovat teknologiset innovaatiot sekä lääketieteen tutkimustulokset.

Medialla on taipumusta kuvailla erityisesti lääketiedettä sensaatiomaisesti. Voidaan kertoa dramaattisesti, miten jotain toimenpidettä suoritetaan ensimmäistä kertaa, ja

seurataan lääkärin työtä. Tärkeää on painottaa suurelle yleisölle mitä hyötyä uusista tuloksista ja menettelyistä on ihmisille, erityisesti taloudellisia hyötyjä mainitaan. (Kärki 1998: 72–89.)

Tiedeyhteisössä on ollut ristiriitaisia pohdintoja tieteen popularisoinnista. Tutkijat ovat voineet nähdä, että tiedon tuominen suurelle yleisölle ei kuulu tutkijan toimenkuvaan. Mutta suuren yleisön mahdollisuutta ottaa vastaan uutta tietoa, voidaan myös pitää tieteen yhtenä päämääränä. Tiedettä siis tehdään koko ihmiskunnan hyväksi. Kun jokin tieteen alue saa julkisuutta, sen mahdollisuudet saada taloudellista tukea eri kanavilta myös kasvavat. (Kärki 1998: 18–19.)

4.6 Kansainvälinen media

Globaalinen maailma ja markkinatalous on myös vaikuttaneet lehtituottajiin, joista osa on nähnyt mahdollisuuden laajentaa levikkiään kansainvälisille markkinoille. Internetsivustoja tuotetaan usein monilla kielillä, ja tämä on myös voinut vaikuttaa siihen, että informaatiota nähdään kansainvälisenä ja rajattomana asiana. Englanninkielisiä lehtiä on pitkään jo ollut saatavilla monessa maassa. Lehdet ovat voineet olla sellaisenaan tuotuja uuteen maahan, tai ne ovat voineet olla kansainvälisiä englanninkielisiä lehtiä. Näiden lehtien tehtävä on usein ollut tuoda kansainvälistä näkökulmaa asioihin. Lehteä vois myös jonkin verran muokata ja paikallistaa. Esimerkiksi *Time magazine* ilmestyy Euroopassa, Aasiassa ja Etelä-Amerikassa paikallisina versioina, joista osa ilmestyy englanninkielisinä ja osa espanjankielisinä tai portugaliksi. Englanninkielisiä, usein amerikkalaisia, lehtiä on 1990-luvulta lähtien yhä useammin alettu tuottamaan paikallisina versioina eri paikallisilla kielillä. Saavuttaakseen mahdollisimman suuren lukijakunnan uudessa maassa, lehteä muokataan, jotta se saavuttaisi kiinnostusta uudessa ympäristössä. (Sprung ja Vourvoulias-Bush 2000: 13–14.)

Lehden käännösversion tuominen uudelle markkina-alueelle, toiseen maahan ja kieliympäristöön, edellyttää monien asioiden pohdintaa ja valmistelua. Sprung ja Vourvoulis-Bush (2000: 13–14) ottavat esiin esimerkiksi: mitkä artikkelit otetaan mukaan toisen kielen versioon, miten artikkelien kääntäminen järjestyy, millaisia vaatimuksia aikataulu asettaa. Artikkelien valinnassa on monta käytäntöä, mutta lehden alkuperäistä luonnetta pyritään usein ylläpitämään. Jos lehti jo alkuperään käsittelee kansainvälisiä asioita, niin sitten käännös tai uusi versio myös todennäköisesti seuraa sitä linjaa. Kuitenkin yritetään jossain määrin suosia sellaisia artikkeleita, jotka käsittelevät juuri lehden ilmestyvällä alueella tapahtuvia asioita. Artikkelien kääntäjiksi voidaan valita freelancereita tai käännöstoimisto. Jos lehti käsittelee asioita laajalta spektriltä, niin ison käännöstoimiston etu on, että heillä on valmiudet nopeasti järjestää projektisuunnittelijoita sekä kääntäjiä, joilla on asiantietoa. Käännöstoimistolla on myös muut resurssit, jotka tarvitaan kielenkäsittelytyössä, esimerkiksi laajat tietotekniset käännösohjelmat ja sanakirjat. Yleisen aikakauslehden kääntäjä on asiantiedon lisäksi hallittava hyvät tiedonetsintämenetelmät, kuten hyvien referenssilähteiden löytäminen. Kääntäjän on myös voitava tehdä käännöksiä suhteellisen nopeasti ja aina ei ole välttämättä aikaa tekstin läpikäymiseen uudestaan parin päivän kuluttua, mitä tarkoittaa että ensimmäinen versio on oltava julkaistavassa kunnossa. Kääntäessä kääntäjän on oltava erityisen taitava kääntäessä idiomeita ja niiden tarkoituksia. (Sprung ja Vourvoulis-Bush 2000: 14–23.)

Bernhard Kohlmeier (2000: 9) mainitsee, että maantieteellisten nimien kääntämisessä geopolittiset asiat voivat vaikuttaa nimen valintaan. Esimerkkinä hän ottaa *Encarta Encyclopedia* tietokonesanakirjan kääntämisestä espanjankielelle:

Although the headword “Falklands Islands” is used in English-speaking locales and is acceptable in the US, it cannot be used in the Spanish product due to its unacceptability in Argentina where the product is sold. The Spanish product refers to the island group as “Islas Malvinas”.

4.7 Tutkimusta käännöslehdistä

Ulkomaisten lehtien käännösversioista on tehty tutkimuksia. Mirkka Sippola (2001) käsittelee Pro gradu -tutkimuksessaan Cosmopolitan-lehden kääntämistä suomeksi. Hän on tutkinut, miten artikkelien tekstit on muokattu sopiakseen suomalaiselle lukijakunnalle. Tarkastuksen kohteena on lähinnä ollut teksteissä esiintyvät lisäykset, poisjätöt ja yksinkertaistukset. Sippola ottaa tutkimuksessaan esille muun muassa paikannimet ja toteaa, että niitä usein yksinkertaistaan, koska muunkieliset paikannimet voivat tuntua liian vierailta elementeiltä, ja siten tekstin lukusujuvuus heikkenee. Paikannimiä ei käännetä tarkasti, vaan ne korvataan usein yleisimmillä nimillä, esimerkiksi kaupunkien ja alueiden nimet jätetään kääntämättä ja mainitaan vain maan nimi. Tutkimuksessa tuodaankin esille mielenkiintoinen jatkotutkimusidea: ”For further study it would be interesting to find out where the translators and editors draw the line between proper names that are familiar and the ones which are not familiar enough to leave into the text”. (Sippola 2001: 48–49, 59–60.)

Katja Helin (2006) on tutkinut miten National Geographic -lehteä on käännetty suomeksi. Tutkielman lähtökohta on ollut tutkia, miten alkuperäistä amerikkalaista näkökulmaa on muokattu. Tutkielmassa on keskitetty tutkimaan, miten lehtiartikkelit islamilaisesta maailmasta on käännetty. Tulos osoittaa, että käännösversion tekstit ovat objektiivisempia ja eivät käsittele aihetta yhtä selvästi amerikkalaisesta näkökulmasta.

Pia Korpisaari (2003) on tehnyt case-tutkimuksen National Geographic -lehden käännösprosessista. Hän tutkii miten eri käännösteoriat mahdollisesti näkyvät käännöstyössä; työ, johon hän kääntäjänä itse myös osallistuu. Hän kertoo, että Suomen National Geographicin kääntäjät ovat kaikki (tilanne vuonna 2003) käyneet Tampereen yliopistoa, ja siten heillä on ollut samat teoreettiset lähtökohdat käännöstyössään. Tämä lähtökohta on kohdeorientoituva, eli siihen kuuluvat teoriat ”korostavat käännöksen sujuvuutta ja sopeutumista kohdekulttuuriin”. Korpisaari on käännöstyönsä kautta kuitenkin enemmän myös alkanut ottaa huomioon ”Lawrence

Venutin ajatukset vieraannuttamisesta” koska ne ”nostavat esiin aivan toisenlaisen näkökulman, joka saattaisi olla hedelmällinen National Geographicin tapauksessa lehden alkuperäisversion vahvan maineen vuoksi”. (Korpisaari 2003: liite sivu 3.)

Korpisaari (2003: 12) selittää National Geographicin käännöstyön perusajatusta: ”the idea is to produce translations on behalf of the original writer and make it sound as if he/she had written it in Finnish for a Finnish audience.” Tärkeää on kuitenkin ylläpitää National Geographicin tyyliä, ja artikkelin pitäisi voida tunnistaa National Geographicin artikkeliksi, vaikka se on kirjoitettu suomen kielellä. Tärkeänä työn kriteerinä Korpisaari (2003: liite sivut 7–8) näkee myös, että ”kääntäjän on hyvä kunnioittaa lukijoita, heidän älykkyyttään ja oikeuttaan lukea omalla äidinkielellään lehteä, joka on yhtä laadukas ja huolella tehty kuin amerikkalainen emojulkaisukin.”

Itse käännösversion konkreettinen työ alkaa kun National Geographicin toimisto Washingtonista lähettää Suomen toimistolle PDF-tiedoston käännettävästä artikkelista käännösversion. Washingtonin toimisto lähettää myös niin sanotun ”backgrounderin”, jossa on hyvin tarkkaa ja yksityiskohtaista taustatietoa artikkelin aiheesta. Yhden National Geographicin artikkelin valmistukseen menee noin kaksi vuotta, kun laskee mukaan kaiken tausta- ja tutkimustyön. (Korpisaari 2003: 15.) Käänöstyön pitää myös seurata samankaltaista tarkkuutta: ”articles must be translated faithfully. All additions, omissions and deviations have to be approved by National Geographic’s headquarters in Washington”. Tekstistä saa tehdä poistoja, jos nähdään tarpelliseksi, ja usein käännettävissä artikkelien tekstitiedostoissa on merkattu ne osiot, joita tarvittaessa voisi poistaa. National Geographicin kanssa tehdyn sopimuksen mukaan lehtien artikkelit ovat mukautettava niin, että ne sopivat suomalaiseen kulttuuriin ja ympäristöön. (Korpisaari 2003: 18–19.) Valmiiksi käännetty artikkeli lähetetään Tanskaan, missä kaikki National Geographicin pohjoismaiset painokset editoidaan (Korpisaari 2003: 16).

5 PAIKANNIMIEN KÄÄNNÖSVASTINEIDEN ANALYYSI

Tässä luvussa tutkin miten paikkojen nimiä on käännetty englannista suomeksi ja ruotsiksi National Geographic –lehdessä. Olen valinnut kolme artikkelia, ja vertaan alkuperäisversiota käänösversioihin. Katson millaisia eroja löytyy kohdekielissä verrattuna lähtökieleen. Pohdin mistä nämä erot johtuvat ja millaisen viestin kohdekielen lukija saa.

5.1 Tutkimusaineiston keräys

Tutkimustyössä olen tarkasti käynyt läpi valitsemani kolme artikkelia. Olen lukenut kunkin kielen artikkelit läpi ja samalla aina kirjoittanut ylös maantieteelliset kuvaukset ja paikannimet sitä mukaan kuin niitä on teksteissä esiintyneet. Olen kirjoittanut näitä tekstikohtia samalle paperille, jonka olen jakanut kolmeen sarakkeeseen – osa jokaiselle kielelle. Jokaiselle vaakasuorariville olen kirjoittanut saman tekstikohdan eri kielistä, ja siten heti voinut havaita ja verrata kieliä toisiinsa. Jotkut kohdat ovat jonkun kielen osalta jääneet tyhjäksi, koska kaikkia tekstikohtia ei ole käännetty kohdekieliin. Tutkimusaineisto koostuu siis listasta jossa on yli 100 tekstikohtaa yllä mainituista aiheista; jokaisesta tekstikohdasta on englannin-, suomen ja ruotsinkielinen versio.

5.2 Tutkimusaineiston purku ja ryhmittely

Tekstikohtien käännöksiä olen ryhmitellyt erilaisiin ryhmiin, sitä mukaan millaisia käänösmenettelytapoja olen havainnut esiintyvän. Menettelytavat perustuvat teoriaan ja siinä esiteltyihin käänösstrategioihin. Tutkimuksen yksi päätavoite on näyttää miten eri kielissä käännetään samaa asiaa. Siksi voi myös havaita, että eri kielet ovat voineet käyttää eri käänöksen periaatteita. Lähden kuitenkin siitä, että nostan esille ne tapaukset missä voi havaita, että kääntäjä on poikkenut lähtötekstistä. Sitten katson onko poikkeavuus havaittavissa molemmissa kielissä, vai nojaako toinen teksti

enemmän lähtötekstin lähtökohtiin. Artikkeleissa on paljon kohtia, joissa molemmilla kielillä käytetään sitaattilainoja, mutta keskityn ensisijaisesti tutkimaan tapauksia, joissa on havaittavissa suurempia muutoksia lähtökieleen verrattuna.

Analyysi koostuu siis erilaisista ryhmistä, joista voi tehdä päätelmiä käännösmenettelytavoista. Tavoitteenani on havaita, mitä menetelmää kääntäjä käyttää kääntäessä maantieteellisiä termejä. Miten käännösteksteissä ylläpidetään lähtötekstin informatiivista sisältöä? Ei ole itsestäänselvyys, että informatiivinen sisältö kokonaan välittyy kohdetekstistä lukijalle. Haluan siis saada selville, saako käännöstekstien lukijat mahdollisuuden samaan informaatioaineistoon kuin alkuperäistekstin lukija. Kääntäjä voi myös perustella poisjätöt sillä, että liian vieras ja tuntematon informaatio rasittaa ja häiritsee lukijaa.

Analyysissä on runsaasti esimerkkiä artikkeleista. Jos esimerkki on artikkeleista *The Next Big One/ Maapallo järisee./ Nästa jordskalv* niin esimerkin jälkeen esiintyy NG 2006 4: sivunumero; esimerkin kielestä käy ilmi minkä kielen versiossa teksti on ilmestynyt. Esimerkit artikkeleista *The Manchurian Mandate/ Mantshurian ja kapitalismin karhunpaine/ Manchuriets livtag med kapitalismen* on merkitty NG 2006 9: sivunro, jos ne ovat englanninkielisestä lehdestä. Suomen- ja ruotsinkieliset esimerkit ovat merkitty NG 2006 10: sivunro. Esimerkit artikkelista *Dubai: Sudden city/ Sheikin unelma/ Shejkens vision* on merkitty NG 2007 1: sivunro, jos ne ovat englanninkielisestä lehdestä, ja NG 2007 3: sivunro, jos ne on suomen- tai ruotsinkielisestä lehdestä.

5.3 Käännösratkaisut

Seuraavaksi olen ryhmitellyt löytämäni käännösratkaisut eri ryhmiin. Esittelen esimerkit niin, että ensimmäiseksi on katkealma englanninkielisestä alkuperäisversiosta, ja sitten vastaava kohta suomenkielisestä versiosta ja sitten ruotsinkielisestä versiosta. Esimerkit voivat koostua pidemmistä tekstikohdista, jos olen nähnyt, että

asiayhteys on tärkeä. Toiset esimerkit taas koostuvat vain muutamasta sanasta, jossa asiayhteyden merkitys ei ole yhtä tärkeä.

5.3.1 Poisjätöt

Tutkimusaineistosta voi havaita, että esiintyy tapauksia missä käännöstekstissä ei ole mukana kaikkia paikan määritteitä.

Kun lehtitekstejä muokataan uudelle lukijakunnalle, siis uudelle kieliryhmälle, niin lähtökielen yhteiskunnasta kertovat poliittiset tai taloudelliset asiat voidaan jättää pois, koska ne voivat vaikuttaa liian vierailta tai merkityksettömiltä kohdekielen lukijakunnalle. Esimerkissä 1 on ruotsinkielisestä tekstistä jätetty pois osaa tekstiä ehkä edellä mainittujen syiden vuoksi. Siinä sivussa on kuitenkin myös yksi informatiivinen maantieteellinen termi jäänyt pois.

- (1) Many Americans first heard of **Dubai, one of seven emirates that make up the United Arab Emirates (U.A.E.)**, when a state-owned company, Dubai Ports World, purchased a British firm that managed six U.S. ports. (NG 2007 1: 102.)

Dubai – yksi Arabiemiirikuntien seitsemästä emiraatista – nousi keskustelunaiheeksi Yhdysvalloissa, kun sen valtio-omisteinen satamayhtiö osti brittityhtiön, joka hoiti kuuden yhdysvaltaisen sataman toimintoja. (NG 2007 3: 56.)

-

Ruotsinkielisessä versiossa on tekstiosan poisjätön takia myös jäänyt pois, että Dubai kuuluu Arabiemiirikuntien emiraatteihin. Artikkelin tekstissä kyllä myöhemmin esiintyy *medborgare i Förenade Arabemiraten* sivulla 59, suomeksi *Arabiemiirikuntien kansalaisia* sivulla 60.

Eri maissa voi olla eri tapa ymmärtää tai havainnollistaa jokin paikka, joka sen mukaan myös näkyy nimen muodossa. Esimerkissä 2 artikkelissa on samaa paikkaa mainittu vähän eri tavalla.

- (2) Even **New York City** could be rocked by a tremblor. (NG 2006 4: 127.)

Järistys voisi keinuttaa jopa **New Yorkia**. (NG 2006 4: 43.)

Även **metropolen New York** kan skakas av ett skalv. (NG 2006 4: 49.)

Alkuperäisessä tekstissä on mainittu kaupunkia *New York City*, jota voi käyttää kun haluaa painottaa kaupunkia eikä samannimistä osavaltiota, jossa kaupunki sijaitsee. Ruotsinkielisessä käännöksessä on seurattu alkuperäisen tekstin sisältöä tarkkaan, ja kirjoitettu *metropolen New York*, painottamaan juuri kaupunkia, ja lisäys voisi myös tulkita niin, että se eksplisiittisesti kertoo millaisesta kaupungista on kyse. Suomenkielisessä tekstissä ei ole mikään sana, joka erityisesti painottaisi kaupunkia, mutta useimmille lukijoille syntyy kuitenkin oikea assosiaatio, eli kuva kyseessä olevasta kaupungista. Suomen kielessä sanat city tai metropoli voi antaa tekstille liian käännetyn sävyn, joten on myös luonnollista jättää pois nämä lisäykset. Yhteenvetona voi sanoa, että kaikki kolme kielen versiot ovat toimiva kieliympäristöissään.

Rakennuksilla ja eri julkisilla paikoilla on usein jokin erisnimi. Tällaisissa tapauksissa kääntäjä voi käyttää lähtötekstin samaa nimeä paikasta, sitaattilainaa. Koska kieli voi kuitenkin olla vieras lukijalle, tämä erisnimi ei välttämättä sano lukijalle mitään, ja itse erisnimen voi jättää pois ja vain kertoa minkä tyyppisestä paikasta tai rakennuksesta on kyse. Seuraavasta esimerkistä voi havaita, että suomen ja ruotsin kielen käännöksissä on päädytty eri ratkaisuihin:

- (3) It passes under a theatre and a couple of dormitories - no problem, they're just freshman dorms - and kinks the concrete steps outside **California Memorial Stadium** (NG 2006 4: 126.)

Se alittaa teatterin ja pari asuntolaa – ei hätää, niissä asuu vain ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoita – ja vääntele mennessään **California Memorial Stadiumin** betoniportaita (NG 2006 4: 42.)

Den passerar under en teater och ett antal studenthem – det gör dock inget, där bor bara förstaårsstuderande – och får betongtrapporna utanför **universitetets stadion** att spricka. (NG 2006 4: 48.)

Suomen kielessä on käytetty samaa erisnimeä paikasta kuin lähtötekstin englanninkielisessä, ainoa eroavuus on suomen kielen kieliopillinen suffiksipääte -in. Ruotsin kielessä taas paikan erisnimeä ei kerrota, mutta kyllä mistä paikasta on kyse, eli yliopiston *stadion*. Onko suomen kielessä käytetty alkuperäinen erisnimi informatiivisempi kuin ruotsin kielen käytetty paikan yleistävä sana? Erisnimi kyllä viestittää lukijalle mistä tietystä paikasta on kyse, ja erisnimen osa *California* auttaa lukijaa muistaman mistä alueesta teksti kertoo.

Paikannimeä voi lyhentää sillä tavalla, että kerrotaan vain tärkein nimi, ja jätetään pois erilliset paikannimen määritteet. Tästä havainto esimerkissä neljä.

(4) Niigata Prefecture (NG 2006 4: 123.)

Niigatassa (NG 2006 4: 39.)

Niigatadistriktet (NG 2006 4: 45.)

Suomenkielessä tekstissä on jätetty kääntämättä alkuperäisen englanninkielen paikannimen määritteen, *Prefecture*, joka suomeksi lähinnä voisi luonnehtia lääniksi. Englanniksikin olisi voinut käyttää vain sanaa Niigata, mutta alkuperäinen kirjoittaja on valinnut virallisen ja enemmän informaatiota antavan nimen. Suomenkielinen teksti ei siis selvästi viestitä tässä kohtaa, millaisesta paikasta on kyse. Tosin käyttämällä suomeksi nimeä Niigata Prefecture, ei sekään välttämättä vieraskielisenä sanana palvele kaikkia lukijoita, koska vieraskielinen ja tuntematon sana voi tehdä lukemisesta pilkkonaista. Ruotsinkielinen *Niigatadistriktet* kertoo selvästi, että kyse on alueesta. Sana *distrikt* voi ruotsiksi merkitä jonkinkokoista aluetta.

Kääntäessä kielestä toiseen voi olla lähtötekstissä kohtia, joissa jokin asia jota alkuperäisessä tekstissä ilmaistaan tavalla, joka syntaktisista syistä (lauserakenne) ei luonnistu sujuvasti kohdekielessä. Tässä tapauksessa kääntäjä voi tehdä vapaamman käännöksen, ja jättää jokin merkitystä kantavan sanan pois. Esimerkissä viisi tästä näyte.

- (5) first graders **in Shizuoka, Japan**, learn how to (NG 2006 4: 125.)

Shizuokan ekaluokkalaisten opettelavat (NG 2006 4: 41.)

Elever i första klass **i Shizuoka i Japan** lär sig (NG 2006 4: 47.)

Suomen tekstissä on jätetty pois sana Japani, joka tarkemmin määrittäisi Shizuokaa. Sanaa Japani oli ehkä vaikeaa sijoittaa tekstiin luontevasti. Japani sanan poisjättöä voi perustella sillä, että koska tekstissä muuten käsitellään Japania, niin on itsestään selvää, että Shizuoka sijaitsee Japanissa, ja näin käännösratkaisu seuraa implisiittistä menetelmää.

Pienet kuvailevat yksityiskohdat tai sivulauseet, jotka eivät sinänsä suoraan keskity tekstin aihepiiriin tai pääasiaan, ovat mahdollisia jättää pois käännöksestä eri syiden vuoksi. Esimerkissä 6 on käännöksistä jätetty pois alueen kuvailevaa informaatiota.

- (6) Far north in Harbin, **a city whose onion-shaped domes hint at its Russian history**, a grandiose office-and residential complex emerges from the carcass of a defunct locomotive factory – with a shiny gold Mao statue standing incongruously at its center. (NG 2006 9: 61.)

Pohjoisen Harbinissa entinen veturitehdas on kasvamassa loisteliaaksi toimisto- ja asutokompleksiksi, jonka keskellä kuin eksyneenä seisoo kultaa kiiltelevä Maon patsas. (NG 2006 10: 39.)

Långt norrut i Harbin reser ett stort tilltänkt kontors- och bostadskomplex sig på resterna av en nedlagd lokomotivfabrik. I mitten sticker en gyllengul staty av Mao upp från omgivningen. (NG 2006 10: 41.)

Molemmissa käännöksissä on siis jätetty pois kuvailevaa aineistoa kirkoista jotka sijaitsevat Harbinin kaupungissa. Kuvailevan aineiston tehtävähän on antaa lukijalle tietoa siitä, miltä paikka näyttää ja vaikuttaa. Suomenkielisessä tekstissä tämä olisi ollut mielenkiintoinen yksityiskohta jättää tekstiin. Suomessakin on nähtävänä samantyyppisiä kirkkoja, ja siten se olisi lukijalle mielenkiintoista tietää, että on olemassa yhdistävä tekijä maiden välissä. Ruotsissa ortodoksiset kirkot eivät ole yhtä yleisiä kuin Suomessa. Tästä esimerkissä voi myös havaita, että artikkelin aihepiirin vahvasti liittyvät objektit jätetään tekstiin: *Mao statue, Maon patsas, staty av Mao*.

Kuivailevaa tekstiä voi jättää pois, mutta sammalla jokin vivahde tai tekijöiden suhde voi kohdekielellä jäädä pois. Esimerkissä seitsemän lähtökielen tekstissä yritetään luoda kontrastivisuutta, joka kuitenkin ei välity kohdekielen teksteissä.

- (7) **Changchun, whose pungent corridor of North Korean restaurants reflects the city's proximity to the Hermit Kingdom,** the burgeoning middle class clamors for apartments in a high-rent development called Up East Side Manhattan. (NG 2006 9: 61.)

Changchunin kasvava keskiluokka haaveilee asunnoista kalliissa Up East Side Manhattaniksi ristityssä kerrostalossa. (NG 2006 10: 39.)

I Changchun kämpar den växande medelklassen om att få tag i lägenheter i ett dyrt fastighetskomplex som heter Up East Side Manhattan. (NG 2006 10: 41.)

Kohdekielen teksteissä ei ole mukana Pohjois-Koreaan viittaavaa tekstiaineistoa. Lähtökielisessä tekstissä voi rivien välistä havaita vastakohta joka syntyy sanoista *Hermit Kingdom* ja *burgeoning middle class*, joka kertoo alueen erikoisominaisuuksista. Käännöksissä keskitytään ensisijaisesti artikkelin alueeseen eli Kiinaan, ja erilaiset suhteet ja viittaukset muihin maihin on käännöksissä karsittu, eli kyseessä on poisjätö.

Muiden maiden viittaukset esiintyvät myös esimerkissä 8, missä kerrotaan:

- (8) Mengxue is the top eight-grade student at Heavy Industry Middle School, even though her parents can't afford to pay another ten dollars for extra classes that could help her get into a good high school. Despite her restricted circumstances, Mengxue's imagination runs free. **She writes stories set in ancient Egypt. She dreams of attending the Cherry Blossom College for Women, a Japanese school she once saw in an advertisement.** "And then" she says, "I'd like to be a teacher." (NG 2006 9: 63.)

Hän on Raskaan teollisuuden keskikoulun kahdeksannen luokan paras oppilas, vaikka vanhemmilla ei ole varaa maksaa vajaata kymmentä euroa lisätunneista, joilla hän pääsisi hyvään lukioon. Heikoista oloista huolimatta Mengxue haaveilee opettajan ammatista. (NG 2006 10: 39.)

Hon är bäst i åttonde klass i Tunga industrins mellanskola, men hennes föräldrar har inte råd att betala 75 kronor för extralektioner, som skulle kunna hjälpa henne in på ett bra gymnasium. Trots bristen på resurser drömmer Mengxue om att bli lärare. (NG 2006 10: 41.)

Käännöksissä ei ole mukana Mengxuen maantieteelliset innokkeet. Käännöksissä ei ole mahdollista saada tietää, että Mengxue on tietoinen Egyptistä. Tämä voisi kuitenkin olla mielenkiintoinen fakta pitää mukana artikkelissa, koska National Geographicin lukija lukee itse lehteä, joka kertoo maailman eri maista. Ehkä lukija jossain määrin voisi samaistua tähän ajattelumalliin, missä kirjoitetaan ja ajatellaan muista maista. Käännöksissä on myös jätetty pois *Cherry Blossom College*. Tässä on kyse suhteellisen pienestä yksityiskohdasta, joten se on jätetty pois. Lukija jää kuitenkin tietämättä tämän koulun olemassaolosta. Perustelu koulun nimen kääntämättämiseen, voi olla myös se, että tämä nimi on ensin varmaan käännetty kiinasta englantiin, ja siten on haluttu välttää välikielen kautta kääntämistä, jotta mahdollisia informaatiokatkoksia ei turhaan välittyisi.

Kertoessaan henkilöstä tai virastosta tai muusta vastaavasta, voidaan tarkemmin kuvailla missä tämä maantieteellisesti sijaitsee. Esimerkissä 9 mainitaan henkilön nimi ja tutkimuslaitosta, jossa hän työskentelee.

- (9) An earthquake, says Bill Ellsworth of the U.S. Geological Survey in **Menlo Park, California**, is "a relaxation process" – from the standpoint of the planet at least. (NG 2006 4: 134.)

Yhdysvaltain geologisen tutkimuslaitoksen (USGS) Bill Ellsworthin mukaan maanjäristys on “rentoutumisprosessi” – ainakin planeetan näkökulmasta. (NG 2006 4: 47.)

Bill Ellsworth vid USAs geologiska undersökning (USGS) i **Menlo Park i Kalifornien** kallar en jordbävning ”en avslappningsprocess” – sett ur planetens synvinkel. (NG 2006 4: 53.)

Käännösversioissa on havaittavissa keskinäistä eroavaisuutta. Ruotsinkielisessä tekstissä on käännöslauseessa pidetty kaikki alkuperäistekstin aineisto, kun suomenkielisessä tekstissä ei ole mukana *Menlo Park, California*. Lukijalle voi olla kiinnostavaa tietää, missä henkilö sijaitsee, josta hän lukee. Erityisesti National Geographicissa erilaiset maantieteelliset kuvaukset puolustavat paikkaansa. Tässä tapauksessa *Menlo Park, California*, ei ole vain kuvaus, vaan liittyy myös maanjäristysteemaan. Artikkelissa liikutaan Kalifornian maanjäristys alueilla, jossa Menlo Park sijaitsee.

5.3.2 Yksinkertaistaminen

Käännöksissä voidaan lähtö- ja kohdetekstissä kuvata samaa asiaa eri tasoilla. Lähtötekstissä voi olla jokin tietty rajattu nimi tai sana, jota käännöksessä ilmaistaan yleisemmällä sanalla. Esimerkissä kymmenen liikutaan eri tasoilla.

(10) Parkfield Cafe (NG 2006 4: 136.)

Paikallisen kuppilan (NG 2006 4: 50.)

stadens café (NG 2006 4: 56.)

Sekä suomen että ruotsinkielisissä teksteissä käytetään yleisempää määritettä paikasta: *paikallisen* ja *stadens*, kun englanniksi käytetään itse paikan omaa nimeä, *Parkfield Cafe*. On tässä vaiheessa hyvä mainita, että Parkfield paikannimi mainitaan jo aikaisemmin teksteissä, joten siten kääntäjät ovat luontevasti käyttäneet määritettä, joka sopii paremmin käännösteksteihin.

Esimerkissä 11, joka on ote kuvatekstistä, ruotsinkielisessä tekstissä on yksinkertaistettu paikannimeä. Paikannimeä kuvataan myös hieman erilaisella tavalla käännöksissä.

- (11) Basking in the good life, expatriates watch a polo match at **Arabian Ranches, a suburban-style development** designed for moneyed foreigners drawn to Dubai by its well-paying jobs, social freedoms, and - until recent jumps in property values-its relatively low cost of living. (NG 2007 1: 96.)

Vauraat ulkomaalaiset katsovat hevospoolo-ottelua **Arabian Ranches –asuinalueella**, joka on rakennettu rahakkaiden töiden perässä Dubaihin muuttaneille. Hyvät palkat, vapaa ilmapiiri ja vielä viime aikoihin asti melko edulliset asuinkustannukset houkuttelevat tulijoita. (NG 2007 3: 50.)

Permanentboende utlänningar njuter av det ljuva livet under en polomatch. **Förortsbyggen som detta** är avsedda för rika utlänningar, som lockas till Dubai av höga löner, personlig frihet och – tills huspriserna nyligen steg kraftigt – relativt låga levnadskostnader. (NG 2007 3: 50.)

Ensin voi todeta, että ruotsinkielisessä tekstissä ei ole mukana paikannimeä *Arabian Ranches*, joka siis on alue joka koostuu asuintaloista. Artikkeliiin kuuluu kuitenkin kartta, joka on sivuilla 58–59 ruotsinkielisessä versiossa, ja siinä esiintyy tämä paikannimi myös ruotsinkielisessä kartassa, *Till Arabian Ranches*. Olisi siis johdonmukaista, jos kuvatekstissä olisi myös mainittu, mistä tietystä paikasta kuva on otettu, koska se mainitaan myöhemmin kartassa. Nyt kartan merkintä ei anna samankaltaisia muistiassosiaatioita aiemmasta tekstistä kuin mitä englannin ja suomenkieliset versiot antavat. Toinen kohta, jota voi tarkemmin pohtia, on miten sanat *suburban-style*, *asuinalue* ja *förortsbyggen* vastaavat toisiaan. Ruotsinkielinen kääntäjä olisi voinut tehdä vapaamman käännöksen, jotta alueen luksukseen viittaava assosiaatio säilyisi.

Käännöstekstin sujuvuuden kannalta vieraskielisten nimien toistamista, yhtä usein kuin lähtötekstissä, yritetään joskus välttää. Esimerkissä 12 tästä näyte:

- (12) The Berkley geologist Andrew Lawson had discovered the San Andreas Fault more than a decade earlier, naming it after the **San Andreas Valley – and possibly himself (Andreas equals Andrew)**. (NG 2006 4: 133.)

Maineikas Berkeleyläinen geologi Andrew Lawson oli löytänyt San Andreasin siirroksen yli vuosikymmentä aiemmin ja nimennyt sen **paikallisen laakson mukaan**. (NG 2006 4: 47.)

Mer än tio år tidigare hade den erkände geologen Andrew Lawson vid Berkeley upptäckt San Andreasförkastningen och uppkallat den efter **San Andreasdalen**. (NG 2006 4: 53.)

Suomenkielisessä käännöksessä käytetään nimitystä *paikallisen laakson* kun ruotsinkielisessä tekstissä toistetaan englannin kielen mukaan *San Andreas*. Kummassakaan käännöksessä ei ole mukana nimen pohdiskelua, *Andreas equals Andrew*. Andrew-nimi ei ole yleinen ruotsin tai suomen kielessä, joten tämä lisäys on ehkä koettu merkitsemättömänä pohjoismaisille lukijoille.

Käännösteksteistä voidaan karsita tai yksinkertaisemmin kuvailla sellaisia paikannimiä, jotka sijaitsevat kaukana lukijan arkiympäristöstä ja jotka eivät ole maailmanlaajuisesti tunnettuja. Esimerkissä 13 on käännöksissä karsittu eri maantieteellisten muodostumien kutsumanimiä.

- (13) But he thought it was just a little snuffle of an earth crack, a trivial thing not much more than a dozen miles in length, responsible for the **narrow valley that holds San Andreas Lake and Crystal Springs Reservoir on the San Francisco Peninsula**. (NG 2006 4: 133.)

Hän piti sitä kuitenkin vain pienenä, reilun parinkymmenen kilometrin pituisena halkeamana joka oli synnyttänyt **kapean laakson järvineen**. (NG 2006 4: 47.)

Han trodde dock att det bara var en liten spricka i jorden, en obetydlig sak på föga mer än 20 kilometers längd. (NG 2006 4: 53.)

Suomenkielisessä käännöksessä on käytetty yleisempää kuvailua, *järvineen*, alkuperäisten nimien sijaan. Suomenkielessä paikannimet on siis kiteytetty yhteen sanaan, ja viimeinen paikannimi, *San Francisco Peninsula*, on jätetty pois. Ruotsinkielisessä tekstikohdassa on kokonaan seurattu sitä linjaa, että paikannimiä ei ole otettu mukaan. Artikkelissa on paljon paikannimiä, joten käännöksissä niitä on poistettu sellaisista kohdista, joissa mainitaan pienen järven nimi tai muu pieni maantieteellinen muodostuma. Tässä esimerkissä 13, suomenkielistä lehteä lukeva saa jonkin verran enemmän informaatiota kuin ruotsinkielinen lukija. Suomenkielisessä tekstissä on kyse korvaamisesta yleisemmällä nimityksellä, ja ruotsinkielisessä tekstissä on kyse lähinnä poisjätöstä.

5.3.3 Suorat käännökset

Suomen kieleen kuuluu runsas suffiksien käyttö. Suffiksien liittäminen vieraskielisiin sanoihin voi joskus tuntua epäluonnolliselta. Siinä tapauksessa tämän sanan voi vaihtaa suomenkieliseen sanaan, joka tarkoittaa samaa asiaa. Käännöstilanteessa tämä on myös mahdollista. Esimerkissä 14 suomenkielisessä tekstissä on valittu suomenkielestä peräisin oleva nimi, kun ruotsinkielisessä tekstissä on käytetty alkuperäistä nimeä.

- (14) In the compacted sediment and peat of a trench dug across the fault trace, the **University of Missouri** geologist can discern a faint fracture (NG 2006 4: 136.)

Missourin yliopiston geologi näkee tiivistyneisiin kerrostumisiin ja turpeeseen yli siirroslinjan kaivetussa haudassa hienoisen murtuman (NG 2006 4: 49.)

gräver geologen [...] vid **University of Missouri** efter svar. I sedimenten i ett dike över förkastningen syns ett svagt brott, ... (NG 2006 4: 55.)

Esimerkissä 14 vaaditaan ruotsinkieliseltä lukijalta, että hän tietää mitä *University* tarkoittaa. Se muistuttaa kuitenkin paljon ruotsinkielistä sanasta *universitet*, joten ongelmia ei liene olevan. Suomen kielessä käytetään sanaa yliopisto.

National Geographicin artikkelit pohjautuvat tieteisiin, joten joissakin artikkeleissa on runsaasti yliopistojen nimiä. Yliopistojen nimien kääntämisessä, voi huomata jonkinasteista säännönmukaisuutta. Seuraavaksi yhteenveto artikkeleissa esiintyvien yliopistojen alkuperäisistä nimistä sekä käännösvastineista.

University of California	Kalifornian yliopistoa	Berkeleyuniversitetet
University of Missouri	Missourin yliopistoa	University of Missouri
University of Tokyo's school of science	Tokion yliopistossa	Tokyos universitet
Musashino Gakuin University	Musashino Gakuin –yliopiston	Musashino Gakuinuniversitetet
University of Mexico	Mexikon yliopistoa	Mexikos universitet

Käännöksissä nimeä on usein muokattu niin, että sanan *University* sijaan on käytetty suomenkielistä *yliopisto* tai ruotsinkielistä *universitet*. Tässä esimerkissä ruotsinkielisissä teksteissä on myös käytetty vaihtoehtoisia nimiä, esimerkiksi *Berkeleyuniversitetet* University of Californian käännökseksi. Tässä tapauksessa käännöstekstiin on ehkä haettu sujuvuutta. Käännöksissä voi myös käyttää yliopiston alkuperäistä virallista nimeä, kuten *University of Missouri* ruotsinkielisessä versiossa. Käännöksissä ei ole otettu mukaan loppuosaa nimestä *University of Tokyo's school of science*.

5.3.4 Lisäykset

Eri kielen käännösvastineet voivat antaa eriasteista semanttista kattavuutta. Käännösvastinehan ei aina pysty antamaan täysin samanlaista merkitystä kuin alkuperäinen nimi tai sana. Esimerkissä 15 eri kielten käännösvastineiden antama informaatio on eriasteista.

- (15) A tsunami could smash the **Pacific Northwest**. (NG 2006 4: 127.)

Tsunami saattaisi tuhota **Pohjois-Amerikan luoteisosia**. (NG 2006 4: 43.)

En tsunami skulle kunna krossa **USAs nordvästra Stillahavskust**. (NG 2006 4: 49.)

Molemmissa käännöksissä on lisäys maantieteellisestä sijainnista, *Pohjois-Amerikan* ja *USAs*. Suomenkielinen käännös osuu tarkemmin sijainninkuvailussaan, koska alueeseen *Pacific Northwest* sisältyy myös Kanadan alueita, eikä vain USA:n alueita. Paikannimitys *Pohjois-Amerikan luoteisosa* on informaatiiovajaa, sillä siinä ei ole mukana sanaa, joka viittaisi merellisyyteen kuten *Pacific* ja *Stillahavs*. Suurimmalta osin käännösvastineet kuvaavat samaa asiaa kuin alkuperäinen sana, mutta täydellistä semanttista täsmällisyyttä ei ole.

Paikat, jotka maantieteellisesti sijaitsevat kaukana lukijan omasta ympäristöstä voivat käännösprosessissa yksinkertaistua. Toisaalta jos paikannimeä kääntää tarkasti, niin käännökseen voi tehdä lisäyksen, jotta tämä kaukana sijaitseva paikannimi helpommin hahmottuisi. Esimerkissä 16 suomen- ja ruotsinkielisissä käännöksissä on käytetty eri strategioita.

- (16) says Li Cheng, a professor at **Hamilton College in New York State**. (NG 2006 9: 50.)

sanoo **yhdysvaltalaisen Hamilton Collegen** professori Li Cheng. (NG 2006 10: 28.)

säger professor Li Cheng vid **Hamilton College i delstaten New York, USA**. (NG 2006 10: 30.)

Suomenkielisessä tekstissä on yksinkertaisesti vain sanottu, että Hamilton College sijaitsee Yhdysvalloissa, kun ruotsinkielisessä tekstissä on myös pidetty mukana *delstaten New York*, joka on suora vastine englanninkielisessä tekstissä esiintyvälle *New York State*. Ruotsinkielisessä tekstissä on myös tehty eksplisiittinen lisäys, *USA*,

joskin *delstaten New York* jo kertoo aika selvästi missä liikutaan. Suomenkielinen teksti siis ei anna yhtä yksityiskohtaista informaatiota kuin lähtökieli tai ruotsinkielinen käännös, koska suomenkielisen tekstin mukaan Hamilton College voi sijaita missä tahansa Yhdysvaltoja.

5.3.5 Osittainen käännös

Maantieteelliset nimet voivat koostua kahdesta osasta. Ensimmäinen osa voi olla erisnimen tyyppinen, ja toinen osa selostaa, mistä asiasta on kyse. Näin on usein luonnonpaikkojen kohdalla. Kuten esimerkissä 17 voi huomata, näissä tapauksissa voi käyttää osittaista suoraa käännöstä.

- (17) The **Hayward Fault**, a long and lethal crack in the Earth, slices along the base of the **Berkeley Hills** and directly through the University of California. (NG 2006 4: 126.)

Pitkä ja vaarallinen halkeama maassa. Sellaiseksi voisi kai parhaiten kuvailla Kaliforniassa kulkevaa **Haywardin siirrosta**. Se halkoo **Berkeley Hillsin** juurta ja Kalifornian yliopistoa. (NG 2006 4: 42.)

En lång och livsfarlig spricka i jorden. Så kan man bäst beskriva **Haywardförkastningen** i Kalifornien. Den löper längs foten av **Berkeleys kullar** och rakt genom Berkeleyuniversitetet. (NG 2006 4: 48.)

Sanaa *Hayward Fault* on käännetty niin, että ensimmäistä osaa *Hayward* on pidetty ennallaan. Ainoastaan tarkennus, eli *Fault*, on suomennettu, *siirrosta*, ja myös ruotsinnettu, *förkastning*. Loppuosan käännös selventää lukijalle mistä on kyse. Samassa tekstiotoksessa on myös toinen maantieteellinen nimi, *Berkeley Hills*. Suomeksi on pidetty alkuperäistä nimeä kokonaan, kun ruotsiksi on edellisen esimerkkisanan mukaan käännetty lopussa, *Hills – kullar*. Suomenkielinen kääntäjä on ehkä nähnyt, että sanan *Hills* tarkoitus ilmenee tekstistä, tai on niin yleisesti tunnettu sana, että suurin osa lukijoista tietää kuitenkin, mistä on kyse. Tätä käytäntöä käyttäen on ehkä myös haluttu jättää tekstiin paikan tunnelmaa käyttäen alkuperäistä nimeä.

Esimerkissä 18 on suomenkielisessä tekstissä käytetty samaa paikannimeä kuin englanninkielisessä tekstissä, kun ruotsinkielisessä tekstissä on mukana kohdekielisiä elementtejä.

- (18) **The Palm Jumeirah**, a man-made island whose fronds offer beachfront lots for 4,000 villas and apartments, juts audaciously into the Persian Gulf. Dubbed the Eight Wonder of the World, (NG 2007 1: 102.)

The Palm Jumeirah, keinotekoinen saari, jonka palmunlehdät tarjoavat rantatontin 4000 huvilalle ja asunnolle, työntyy uskaliaasti Persianlahteen. Maailman kahdeksanneksi ihmeeksi kutsuttu rakennelma (NG 2007 3: 56.)

Palmön Jumeirah är en konstgjord ö, vars palmsblad av sand skapar tomter för 4000 villor och lägenheter. Ön sticker rakt ut i Persiska viken och har kallats världens åttonde underverk. (NG 2007 3: 56.)

Suomenkielisessä tekstissä on käytetty lähtökielen englanninkielistä termiä *The Palm*, ruotsinkielisessä tekstissä sen sijaan käytetään sanaa *Palmön*. Suomenkielinen vastine painottaa enemmän mistä paikasta on kyse koska annetaan tarkkaa nimeä, jota käytetään kansainvälisesti, kun ruotsinkielinen painottaa millaisesta paikasta.

5.3.7 Korvaus

Eri kielillä on erilaiset tavat, miten nimien ja sanojen avulla paikallistetaan alueita. Englanninkielillä ilmansuunnilla vaikuttaa tietyissä merkityksissä olevan konkreettisempi merkitys kuin esimerkiksi suomenkielellä. Ruotsinkielellä ilmansuunnat toimivat lähinnä adjektiiveinä. Tämän voi havaita esimerkissä 20.

- (20) The hulking coal-fired power plant and iron-and-steel mill provided muscle to the all-out effort of Chairman Mao to turn **the Northeast** into a massive, state financed industrial zone. (NG 2006 9: 48.)

Valtava hiilivoimala ja rauta- ja terästehdas tukivat Mao Zedongin keskeistä tavoitetta muuttaa **Mantshuriaa** massiiviseksi, valtion rahoittamaksi teollisuusvyöhykkeeksi. (NG 2006 10: 26.)

Det väldiga kolkraftverket och järn- och stålverket levererade kraften till ordförande Maos genomgripande insats för att förvandla **nordöstra Kina** till en omfattande, statsfinansierad industrizon. (NG 2006 10: 28.)

Tässä esimerkissä käänkösvastineet seuraavat lähinnä modulaatiotyypistä käänkösratkaisua, koska asiaa katsotaan eri näkökulmista. Erityisesti USA:ssa on tapana kutsua jotakin aluetta sen maantieteellisen sijainnin mukaan, esimerkiksi *the Northeast, the Southwest*. Tässä alkuperäinen englanninkielinen kirjoittaja käyttää samaa tapaa kertoessaan Kiinasta, kun hän kutsuu aluetta nimellä *the Northeast*. Ruotsinkielisessä tekstissä ilmansuunta on myös mukana, *nordöstra*, mutta siihen on myös liitetty tarkennus paikasta, eli *Kina*. Suomenkielisessä tekstissä taas on käytetty alueen paikannimeä, eli *Mantshuriaa*, joka kertoo mistä alueesta on kysymys. Suomen kielessä on tehty sanan korvaus, joka sopii paremmin kohdekielen tekstiin, jotta se kuulostaisi luontevalta ja tekstin lukeminen sujuisi hyvin. Edellä mainittu esimerkki on otettu kuvatekstistä. Itse artikkelitekstissä esiintyy myös englanniksi *China's Northeast* (NG: 49) ja käänkösvastineina *Kiinan koillisosan* (NG: 27) ja *nordöstra Kinas* (NG: 29), joten on toki myös mahdollista englanniksi täsmentää, minkä maan tai alueen ilmansuunnasta on kyse. Läpi koko artikkelin käytetään myös kaikilla kielillä nimeä *Manchuria* (eng), *Mantshuria* (suom) ja *Manchuriet* (ruot).

Globaalisessa maailmassa erilaiset yritykset etsivät mahdollisuuksia laajentaa markkina-alueitaan. Niihin maihin joihin laajennetaan, yrityksen nimi tulee tunnetuksi, mutta maissa, joissa nämä yritykset eivät toimi ollenkaan tai hyvin rajallisesti, yrityksen nimi ei kuulu arkisanastoon. Esimerkissä 21 on monen yrityksen nimiä, mutta koska ne eivät ole laajalti tunnettuja Suomessa tai Ruotsissa, niitä ei ole otettu mukaan käänköksiin ilman muokkausta. Yritysnimi, joka taas on tunnettu Pohjoismaissa on kerrottu alkuperäisellä nimellään.

- (21) Even Shenyang is getting a makeover. There are now **Wal-Marts** and **KFCs**, a high-tech industrial park, and across one neon-lit intersection, three **Ikea-like** home furnishing stores battling for business. (NG 2006 9: 61.)

Jopa Shenyangin kasvot ovat muuttumassa: siellä on nyt **amerikkalaisia kauppaja pikaruokaketjuja**, hightech-teollisuuspuisto ja peräti kolme **ikea-maista** sisustustavarataloa. (NG 2006 10: 39.)

Även själva Shenyang håller på att förändras. Nu finns det **amerikanska köpcenter och snabbmatskedjor**, ett högteknologiskt industriområde, och vid en vägkorsning upplyst av neonskyltar slåss tre **Ikea-liknande** möbelvaruhus om kunderna. (NG 2006 10: 41.)

Wal-Mart ja KFC (Kentucky Fried Chicken) eivät ole esillä suomalaisessa tai ruotsalaisessa arkipäivässä samalla tavoin kuin amerikkalaisessa arkipäivässä. Suomalaisille ja ruotsalaisille lukijoille nämä yritysten nimet ovat muokattu yksinkertaistamalla nimet; käytetään yleisempää termiä *amerikkalaisia kauppaja pikaruokaketjuja*, *amerikanska snabbmatskedjor*, eli kuvaillaan vain yrityksiä eikä mainita nimiä. Mutta sisustustavarataloista sen sijaan käytetään kyllä samaa adjektiivia, johon kuuluu Ikea yrityksen nimi, *ikea-maista*, *Ikea-liknande*, *ikea-like*. Ikea on ruotsalainen yritys, joten se on tunnettu Pohjoismaissa.

5.4 Yhteenveto käänösratkaisuista

Analyysistä päätellen, poisjätöt ovat tavallisia. Poisjätöissä, jokin nimen osasta on poistettu. Myös tapaukset joissa paikannimeä on *yksinkertaistettu* jollain yleisemmällä viitteellä, ovat poisjätön kaltaisia, koska paikan erisnimeä poistamalla, paikallistaminen vaikeutuu.

Voi olla niin, että lisämääritykset katsotaan turhaksi kohdekielellä. Esimerkiksi *New York City* on vain *New York* suomeksi. Tämä voi johtua myös siitä, että määritykset eivät vieraan ääntämistavasta johtuen luonnu helposti kohdekielessä, tai määrityksen maininta

pilkkoisi tekstiä ja häiritsisi lukijaa. Tästä oli esimerkiksi sana *Prefecture* luvussa 5.3.1 esimerkissä 4.

Voi myös olla sellaisia tapauksia, joissa vieraskielinen nimi yksinkertaistetaan, ja käytetään yleisempää nimeä. Kerrotaan siis vain millaisesta paikasta on kyse, eikä paikan nimeä. Tällaista periaatetta esiintyy erityisesti silloin, kun on kyse esimerkiksi urheilu- ja ruokailupaikoista. Tästä oli esimerkki *Parkfield Café* joka käännöksissä oli *paikallinen kuppila* ja *stadens café*. Yksinkertaistaminen on keino, jolla voi tehdä kohdekielen tekstistä sujuvaa.

Lisääminen oli harvinaisempaa tutkimusaineistossani. Esimerkeissä 15 ja 16 (luku 5.3.3) on ruotsinkielisessä tekstissä lisätty molemmissa tapauksissa *USA*, tarkemmin paikallistamaan missä teksteissä mainitut paikat sijaitsevat.

5.5 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen National Geographic -lehdessä

Soveltaen teoriaa kotouttamisesta ja vieraannuttamisesta paikannimien kääntämiseen, voi saada selville onko tekstiä muokattu lukijalle sopivaksi. Ensiksi on hyvä huomioida, että paikannimet NG:n käännöksissä vastaavat usein täysin toisiaan. Näissä tapauksissa on käytetty täysin samaa nimeä kuin lähtötekstissä, siis sitaattilainaa, tai kohdekielessä olevaa sovinnaisnimeä, kuten esimerkiksi *India–Intia–Indien*. Tutkimuksen tavoite on kuitenkin tutkia, onko eroavaisuuksia käännöksissä. Eroavaisuudet, jotka esiintyvät johtuvat usein siitä, että nimeä muokataan jotta se sopisi paremmin kohdekieleen, ja lukeminen olisi sujuvaa eikä katkonaista. Muokkaukset ovat usein jonkin määritteen tai tarkennuksen poisjättöä, jolloin paikkaa kuvaillaan yksinkertaisemmin ja yleisemmällä tasolla. Tämä ei kuitenkaan ole kotouttamista siinä merkityksessä, että jotain paikannimeä muutettaisiin kokonaan; se ei lienkään mahdollista NG:ssa, joka kuitenkin kertoo tieteellisistä faktoista. NG:ssa esiintyvä kotouttamisen voisi tulkita niin, että lukijaa ei haluta vaivata sellaisilla tarkkuuksilla, jotka eivät ole olennaisia pohjoismaiselle lukijalle, koska heillä ei ole,

ainakaan laajalti, omia kokemuksia tai taustatietoa näistä paikoista. Pienempiä paikkoja, kuten jokin järvi- tai asuinalue, voidaan mainita yleisemmällä tasolla eikä anneta tarkkaa nimeä, jotta teksti olisi sujuvaa. Mutta myös merkittävimpien paikkojen ja alueiden nimien lyhentämistä esiintyy. Tästä oli esimerkit *Prefecture* ja *City* joita ei käännetty. Yhteenvedoksi voi todeta paikannimien suhteen, että lukija saa kyllä suurimmaksi osaksi saman lukuelämyksen kaikilla kielillä.

6 PAIKANNIMIEN SIIRTÄMINEN ERIKIELISESTÄ TEKSTISTÄ TOISEEN

Ensimmäisessä analyysiosassa keskityin lähinnä siihen, miten maantieteellisiä nimiä on käännetty ja kuvailtu, ja näiden käännosten vaikutuksiin. Tässä toisessa analyysiosassa keskityn yleisemmällä tasolla tarkastelemaan nimien kääntämistä englannista suomeen. Perustana on teoriaosassa käsitelty Ingon kuusijakoinen nimikäännösstrategia (kts. luku 3.4.1). Haluan tutkia, voiko tätä metodologiaa käyttää myös laajemmin, toisin sanoen maailmanlaajuisesti. Tässä yhteydessä nimikäännösstrategian toimivuutta tarkastellaan lähinnä tapauskohtaisesti, koska on myös mahdollista, että samaa nimeä voi kääntää eri tavalla. Nimiesimerkit on otettu ensimmäisen osan analyysimateriaalista, näin ollen voi palata ensimmäisen osaan, jos haluaa lukea, mistä asiayhteydestä kyseinen nimiesimerkki on otettu.

6.1 Sitaattilainat

Sitaattilainhan tarkoittaa, että lähdekielen nimeä käytetään myös kohdekielessä. Tutkimusaineistossa saman nimen käyttämistä esiintyy kyllä kohdekielissä. Esimerkkejä nimistä, jotka ovat samat, seuraavassa luettelossa:

- (22) California Memorial Stadium
- (23) Stanford
- (24) Arabian Ranches
- (25) The Palm Jumeirah
- (26) Dubai
- (27) Hamilton College

Esimerkeissä 22, 23 ja 27 on käytetty alkuperäisiä englanninkielisiä nimiä, koska nämä paikat sijaitsevat kaukana Suomesta ja eivät esiinny usein arkipäiväisessä suomen kielessä. Esimerkit 24, 25 ja 26 taas ovat englanninkielisiä nimiä Arabiemiraateissa sijaitsevista paikoista. Nimet voi edelleen analysoida, ja nähdä että *Ranches* ja *The Palm* ovat suuremmin englanninkielisiä, ja että *Arabia*, *Jumeirah* ja *Dubai* ovat myös vuorossaan lainasanoja muista kielistä englanninkieleen.

6.2 Äännemuutokset

Paikannimiä kirjoitetaan eri tavalla eri äännesysteemien johdosta. Analysoitavassa materiaalissa esiintyy esimerkiksi vastineet *California* ja *Kalifornia*, *Tokyo* (eng) ja *Tokio* (suom), sekä *Manchuria* (eng), *Mantshuria* (suom). Näillä paikoilla on kaikilla standardimuotoja suomen kielessä. Kyseessä voi olla esimerkiksi niin merkittävä paikka, että se esiintyy suhteellisen usein suomen kielessä, ja siitä on sitten luoto omakin muoto suomen kieleen, sovinnaisnimi.

6.3 Semanttinen käännös

Semanttisia käännöksiä esiintyy tutkimusmateriaalissa usein niin, että jotain paikkaa kutsutaan puoleksi alkuperäisellä nimellä ja toinen puoli on suomenkielinen sana. Esimerkiksi *University of Missouri* on suomenkielisessä tekstissä *Missourin yliopisto*. Myös esimerkissä *Hayward Fault* ja *Haywardin siirros* voi nähdä miten maantieteellinen nimi on alkuperäinen, mutta paikan määrite, toisin sanoen mistä paikasta on kyse, käännetään suomenkielisellä vastinesanalla. Tämä helpottaa lukijalle tietämään millaisesta paikasta on kyse.

6.4 Historiallisesti eri nimet

Tähän luokkaan on vaikea löytää esimerkkiä näin suhteellisen suppeasta tutkimusaineistosta. Tämä johtuu paljolti siitä, että ei ole yhteisiä alueita, missä sekä suomen että englannin kieli olisi tai olisi ollut vaikuttavia kieliä. Nimiä on siksi vain lainattu suoraan, kun omalla kielellä ei ole ollut omaa vastinetta. Jos kuitenkin tutkii vastineita tapauskohtaisesti, voi ehkä löytää esimerkkejä, joissa vastine on valittu osittainkin historiallisista syistä. Esimerkiksi jotain paikkaa katsotaan ikään kuin toisesta näkökulmasta eri maissa. Tutkimusaineistossani on esiintymä, jossa käännöksessä käytetään *Mantshuriaa*, kun samassa kohdassa lähtökieleessä käytetään

the Northeast. Kuten jo analyysin ensimmäisessä osassa todettiin, sanavalinnat eroavat kielissä; englanninkielessä ilmansuunnat voidaan helpommin konkretisoida. Suomen kielessä ehkä nähdään Mantshuria enemmän alueena, joka Suomen mukaan myös jakaa Venäjän rajan. Mutta tämä asia tietysti vaatisi enemmän historiallista tutkimusta ennen kuin mitään konkreettisempaa voi todeta.

6.5 Kombinaatiomalli

Niin kuin edellinen malli, yhteisen historiallisen menneisyyden puuttuvuus, vaikuttaa siihen, että kombinaatiomallin tapaiset nimet ovat suhteellisen harvinaisia. Ryhmä viisi on strategioista laajin, ja on olemassa vaara, että siihen ryhmään sijoitetaan sellaiset nimet, jotka ei sovi mihinkään muuhun ryhmään. Ratkaisuna voisi olla, että viidenteen ryhmään muodostettaisiin alaryhmiä.

6.6 Lyhennys

Lyhennyksestä on esimerkki *Niigata Prefecture* (eng) ja *Niigatassa* (suom). Tässä tapauksessa suomenkielisessä tekstissä on jätetty pois määriteosa. Toinen esimerkki, joka esiintyy tutkimusaineistossa on *New York City* (eng) ja *New York* (suom). Taas suomen kielessä on jätetty pois lopun määriteosa. Suomen kielessä tämä on kuitenkin standardimuoto kyseessä olevalle kaupungille. Molemmissa tapauksissa loppuosat eivät ole sitaatteina lainattu kohdekieleen, koska ne poikkeavat kohdekielen äänne- ja kirjoitusjärjestelmästä.

6.7 Yhteenveto siirrosmalleista

Tämä oli siis tapauskohtainen yritys luoda kategorioita paikannimistä, jotka esiintyvät käännostekstissä. Vertailukohtena oli lähinnä paikannimet Suomessa. Voi todeta,

että sitaattilainoja ja äännemuutoksellisia nimiä esiintyy, ja niistä on selviä esimerkkejä. Myös semanttisia käännöksiä esiintyy, joskin niitä käsittelin laajemmin ja tutkin nimiä, jotka koostuivat kahdesta erillisestä sanasta. Todisteita siitä, että samasta paikasta olisi historian vuoksi kaksi täysin eri nimeä, osoittautui olevan vaikea löytää näin suppeasta aineistosta, joskin vähän väljästi soveltaen, tästäkin löytyi esimerkki. Kombinaatiomalli osoittautui haasteelliseksi, ja sen ryhmän kriteerit olivat vaikeita soveltaa tähän tutkimusaineistoon. Kombinaatiomalli on hyvin riippuvainen tutkimusaineistosta, ja voi olla, että toisella aineistolla tähän ryhmään olisi saatu esimerkkejä. Lyhennyksistä esiintyi esimerkkejä, joskin myös nekin nimet koostuivat useammasta erillisestä sanasta. Tämä voi johtua siitä, että englanninkielisillä paikoilla voi olla nimi, joka koostuu kahdesta tai useasta erillisestä sanasta, joka suomenkielessä on harvinaisempaa. Suomenkielen käänöksessä olikin niin, että käänöksessä esiintyi sanojen karsimista, jossa nimet koostuivat monesta sanasta. Lyhennyksiä oli myös nähtävä hieman eri näkökulmasta, kuin esimerkit Suomessa sijaitsevista paikoista.

Osoittautui siis mahdolliseksi käyttää nimikäänösstrategiaa, joka koostuu eri ryhmistä, myös tarkasteltaessa käännöstekstejä. Soveltaminen oli kuitenkin hyvin laajaalaista, ja eri ryhmiin kertyi eri määriä esimerkkejä.

7 PÄÄTELMÄT

Tutkimuksen tavoite oli tutkia, mitä tietoa erikieliset versiot tarjoavat lukijoille paikannimien suhteen. Lukija, joka taitaa kaikki nämä kolme kieltä, ja jolla on mahdollisuus valita jonkun näistä kolme kielen National Geographicin, niin millaiset kolme informaatiotarjousta hän saa paikannimistä? Ensiksi voi todeta, että tutkimuksen mukaan, tarjoukset eivät ole täysin samanlaisia. Suureksi osaksi tarjoukset ovat kyllä samanlaisia, mutta pientä vaihtelua siis on olemassa. Vaihtelua on sekä ruotsinkielisessä että suomenkielisessä versiossa verrattuna englanninkielisen versioon. Osa muutoksista esiintyy molempien käännöksissä samoissa tekstikohdissa, joten pohjoismaisten lehtien sisältö on hyvin samankaltaista, joskin tästäkin on poikkeuksia. Suurin osa muutoksista oli poisjättöjä tai lyhennyksiä. Käännösteksteissä ei esiintynyt yhtä paljon lisäyksiä. Niitä ei ehkä vaadita, koska alkuperäisissä artikkeleissa paikkoja kuvataan jo hyvin tarkkaan ja yksityiskohtaisesti, verrattuna esimerkiksi kaunokirjallisuuteen, jossa toiminta ja juoni eivät samalla tavalla aina ole riippuvaisia tietyistä paikoista. NG ehkä ottaa näin ennakkoon jossain määrin huomioon kansainväliset lukijat.

Lehden suuntautuminen uudelle lukijakunnalle muuttaa informaatiotarjousta hiukan. Muutokset tapahtuvat siinä, missä teksti on hyvin yksityiskohtainen. Jotain pieniä vivahteita ei siis samalla tavalla kuin lähtökielessä välity lukijalle. Tämä voi johtua siitä, että erikieliset lukijat elävät toisissa yhteiskunnissa, ja ilmiöitä ei ole mahdollista kuvailla samalla tavalla, koska lukijoilla on erilaiset referenssit, joihin voisi peilata tekstin sisältöä ja sanomaa. On myös muistettava, että muutokset, jotka lyhentävät tekstiä, voivat myös johtua siitä, että käännöksen on vain sallittu olevan tietyn pituinen.

Tutkimuksen tehtävä oli tutkia saavatko lukijat samanlaiset ”tutkimusmatkailija-elämykset” kaikista lehdistä? Tunteeko lukija, että hän on ”nähty” samat paikat ja asiat? Kyllä lukija on nähnyt esimerkiksi järvet; ”käännösmatkailija” ei tosin ole saanut tietoa kaikkien nimistä. Käännöksen lukija saa suuripiirteisemmän kuvan

joistakin asioista, ja joidenkin tekstikohtien poistamisesta, seuraa jotain aukkoja. Tämä voisi osoittaa, että kääntäjät ovat kääntäessään jossain paikoin seuranneet kaunokirjallisuuden tyyliä, missä kertomus on tärkein. Matkat eivät ole siis olleet täysin identtisiä. Tämä johtuu siitä, että kääntäjät ovat tarkkoja siinä, että sisältö välittyisi lukijalle, mutta paikannimiä voisi nähdä termeinä, jotka ovat avainasemassa, ja erityisesti National Geographicissa, joka esittelee juuri maantiedettä. Tutkimukseni oli kuitenkin kvalitatiivinen, joten en voi ottaa kantaa, missä määrin nimet eivät välittyneet yhtä tarkasti käännetekstin lukijalle kuin alkuperäistekstin lukijalle. Tutkimuksen tulos on myös riippuvainen valitsemastani artikkeliaineistosta. Voi olla, että toisilla artikkeleilla tulos olisi ollut vähän toisenlainen. Artikkelivalinnassa ei ollut myöskään yhtään artikkelia, joka olisi keskittynyt sisällöllisesti Euroopan alueeseen, siis Pohjoismaisen lukijan alueeseen.

Tutkimuksen toisessa osassa otin suuria vapauksia Ingon mallin suhteen, ja yritin tutkia voiko suomenkielisessä käänneteksteissä olevat paikannimet kategorisoida tietyn mallin mukaan. Osoittautui että tämä on mahdollista, joskin oli tehtävä sovelluksia, jotka sopivat paremmin tähän aineistoon.

Tutkimuksessa tutkittiin kääntämistä kahdelle eri kielelle, ja paikannimien käännevastineet olivat tutkimuksen kohteena. Kahden kohdekielen tutkiminen osoittautui antoisaksi, joskin analyysivaihe asetti haasteita. Selvä ja johdonmukainen ryhmittely ei täysin onnistunut ensimmäisessä analyysiosassa, koska vastineratkaisut kielissä olivat joskus hyvin erilaisia. Toinen ryhmittelyvaihtoehto olisi voinut olla subjektilähtöinen, jossa ryhmät olisivat voineet olla esimerkiksi kaupungit, alueet, järvet, rakennukset, ja niiden vastineet. Nyt kuitenkin keskityin vastineisiin ja niiden laadulliseen ryhmittelyyn. Tutkimalla kahta kohdekieltä, voi havaita, miten tekstin sisältö muovautuu vähän eri lailla eri kielellä, ja voi selvemmin ymmärtää miten dynaamista ja joskus sattumanvaraista kääntäminen on. Tutkimuksen toisessa osassa jouduin myös rajoittamaan tutkimusnäkökulmaa vain yhteen kohdekieleen, suomen kieleen, selkeyden ylläpitämiseksi.

Tulokset valaisevat sen asian, että paikannimien sijoittaminen kielestä toiseen vaatii tarkkavaisuutta. Muutokset antavat tekstistä hieman erilaisen näkökulman. Miten tämä vaikuttaa itse lukijoihin, olisi myös mahdollista tutkia. Vieraskielisten paikannimien sopivinta muotoa voisi myös tutkia vastaanottajan näkökulmasta. Mitä muotoja tulisi heidän mukaansa suosia: sovinnaismuotoja, osasuomennoksia tai alkuperäistä muotoa? Tässä tulisi ehkä esille, miten subjektiivista valinta kuitenkin voi olla.

LÄHTEET

AINEISTOLÄHTEET

Achenbach, Joel (2006). Maapallo järisee. *National Geographic Suomi* nro 4, 36–61.

Achenbach, Joel (2006). Nästa jordskalv. *National Geographic Sverige* nr 4, 42–67.

Achenbach, Joel (2006). The Next Big One. *National Geographic* April, 120–147.

Larmer, Brook (2006). Manchuriets livtag med kapitalismen. *National Geographic Sverige* 10, 22–49.

Larmer, Brook (2006). Mantshurian ja kapitalismin karhunpaine. *National Geographic Suomi* 10, 20–47.

Larmer, Brook (2006). The Manchurian Mandate. *National Geographic* September, 42–73.

Molavi, Afshin (2007). Dubai: Sudden city. *National Geographic* January, 94–113.

Molavi Afshin (2007). Sheikin unelma. *National Geographic Suomi* 3, 48–67.

Molavi Afshin (2007). Shejkens vision. *National Geographic Sverige* 3, 48–67.

LÄHDEAINEISTO

Cassirer Peter (2003). *Stil, stilistik & stilanalys*. Tredje upplagan. Stockholm: Natur och Kultur.

Catford, J. C. (1974). *A Linguistic Theory of Translation*. Fourth impression. London: Oxford University Press.

Helin, Katja (2006). *Ideology in translation: reframing the Islamic world in National Geographic's Finnish edition*.

Ingo, Rune (1990). *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käänntieteteeseen*. Juva: WSOY.

Ingo, Rune (1991). *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Ingo, Rune (2007). *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

- Kohlmeier, Bernhard (2000). Microsoft Encarta Goes Multilingual. Teoksessa: *Translating into Success. Cutting-edge strategies for going multilingual in a global age*, 1-11. Toim. Sprung, Robert C. & Simone Jaroniec. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Korpela, Jukka (2008). *Nykyajan kielenopas*. Lainattu 29.2.2008. <http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/kielenopas/6.5.html#paikannimet>.
- Korpisaari Pia (2003). *Translating National Geographic: A Case study*. Pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto, Kieli ja käännöstieteiden laitos.
- Kärki, Riitta (1998). *Lääketiede julkisuudessa. Prometheus vai Frankenstein*. Tampere: Vastapaino.
- Larsson, Sören (1985). *Att skriva i tidning. Om grunderna för reporterns arbete*. Stockholm: Bokförlaget Legenda AB.
- Melin, Lars & Sven Lange (2000.) *Att analysera text. Stilanalys med exempel*. Tredje upplagan. Lund, Studentlitteratur.
- National Geographic Society (2006.) *Birth of the Society*. Lainattu 6.11.2006. www.nationalgeographic.com/birth/
- National Geographic Sverige (2006.) *Världen i den gula ramen*. Lainattu 14.11.2006. <http://www.nationalgeographic.se/polopoly.jsp?d=403&a=1769&l=sv>
- National Geographic Suomi (2006.) *Maailma keltaisissa kehyksissä*. Lainattu 14.11.2006. <http://www.nationalgeographic-suomi.com/polopoly.jsp?d=403&a=1769&l=sf>
- Nida, Eugene A. (2001). *Contexts in Translating*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Närhi, Eeva Maria (1994). Miljoonat ulkomaiset paikannimet. *Kielikello* 4, 7–12.
- Paikkala, Sirkka (2004). Pahdatista Bagdadiin. Ulkomaiset nimet suomen kielessä. *Kielikello* 1, 4-9.
- Reiss, Katharina ja Hans J. Vermeer (1986). *Mitä kääntäminen on: teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sippola, Mirkka (2001). *Magazine translation: domestication in the articles in the Finnish Cosmopolitan*. Pro gradu –työ. Vaasan yliopisto, Englannin kielen laitos.
- Sjögren, Peter A. (1999). Lake Superior eller Övre sjön? *Språkvård* 2, 19–24.

- Sprung, Robert C. & Alberto Vourvoulias-Bush (2000). Adapting Time Magazine for Latin America. Teoksessa: *Translating into Success. Cutting-edge strategies for going multilingual in a global age*, 13-27. Toim. Sprung, Robert C. & Simone Jaroniec. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Suomi-latina-suomi (2001). Toim. Keränen Jukka & Maria Myllykoski. 1. painos. Juva: WSOY.
- Tommola, Jorma (2006). Muoto ja merkitys kääntämisessä ja tulkkauksessa. Teoksessa: *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineenä*, 9–24. Toim. Tommola, Jorma. Turku, Turun yliopisto, Englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus.
- United Nations Statistics Division. (2008). *Geographical Names. Overview*. Lainattu 28.2.2008: http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/about_us.htm.
- Venuti, Lawrence (1997). *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. 2. painos. London: Routledge.
- Welin, Saara (1994). Ulkomaisten rakennusten nimet suomenkielisessä tekstissä. *Kielikello* 4, 13-17.